

Marko Jukić

**SRPSKI ZLOČINI
NAD HRVATIMA U
BOSNI I HERCEGOVINI
(1991. – 1995.)**

Marko Jukić

**Srpski zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini
(1991. – 1995.)**

Marko Jukić

Srpski zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini (1991. – 1995.)

Vlastita naklada autora

Split, 2024.

ISBN 978-953-50382-7-6

© 2024. Marko Jukić. Sva prava pridržana. Ova je knjiga zaštićena autorskim pravima i ne smije se ni djelomično reproducirati ili koristiti u bilo kom obliku ili na bilo koji način uklopiti u drugi rad, prenijeti u bilo koju formu, osim za kratke citate, bez pismenoga dopuštenja autora.

Marko Jukić

**Srpski zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini (
1991. – 1995.)**

Predgovor

Knjiga je kratki podsjetnik na stradanja Hrvata tijekom rata u Bosni i Hercegovini (1991. – 1995.) za koje su odgovorni Srbi. Kratko su navedeni osnovni uzroci rata i posljedice koje je rat izazvao. U kronologiji ratnih zbivanja u BiH naznačeni su najvažniji događaji tijekom srpske agresije i rata u BiH. Srbi su tijekom osvajanja teritorija napadali civilne ciljeve, uništavali društvenu i privatnu imovinu, ubijali Hrvate i Bošnjake (Muslimane), etnički čistili područja koja su zacrtali kao svoja (Republika Srpska). Tijekom rata Srbi su prognali više od 400.000 Hrvata i Muslimana s područja današnje Republike Srpske.

U kolovozu 1992. godine u svjetskim su se medijima pojavile grozne slike iz srpskih logora koje su Srbi organizirali za Hrvate i Bošnjake pa su spomenuti zloglasni srpski logori u BiH tijekom rata 1991. – 1995. godine.

Srbi su tijekom agresije na BiH srušili i oštetili 706 hrvatskih sakralnih objekata. Uništavanjem sakralnih i kulturnih objekata Srbi su htjeli izbrisati hrvatski identitet u BiH.

Navedeni su podatci o srpskim ratnim zločinima nad Hrvatima po općinama u BiH.

Tijekom Domovinskog rata u Bosni i Hercegovini (BiH) Srbi su počinili ratne zločine nad 2.033 Hrvata (1560 odraslih civila, 386 pripadnika HVO-a te 87 djece). Navedeni brojevi žrtava odnose se samo na ubijene civile i zarobljene pripadnike HVO-a izvan borbenih aktivnosti koji spadaju u kategoriju ratnog zločina.

Ovim kratkim podsjetnikom želi se dati informacija o srpskim zločinima nad Hrvatima tijekom rata u BiH od 1991. do 1995. godine. Knjiga je namijenjena onima koji nemaju dovoljno vremena za istraživanje i čitanje knjiga koje detaljno opisuju ratna zbivanja i zločine koji su počinjeni.

Za počinjene zločine neki su odgovarali na sudu u Haagu i na sudovima u BiH, ali je većina zločina ostala nekažnjena. Najveći broj zločina nad Hrvatima nije procesuiran niti kažnjen.

U današnje vrijeme (2021.) težnja je da se zločinačka politika Srbije i mnogobrojni zločini koje su počinili prepusti zaboravu. Zločini se prešućuju, istina se negira i piše se nova povijest kojoj je cilj relativizirati i izjednačiti krivnju za rat u BiH. Uporno se iskivljuje činjenica da je izvršena vojna agresija na BiH i da je ta agresija ostavila neizbrisive posljedice te pokrenula spiralu zla tijekom rata.

Autor

Sadržaj

1. Uzroci i posljedice rata u Bosni i Hercegovini	7
2. Kronologija ratnih događanja u BiH od 18. rujna 1991. do 14. prosinca 1995.	15
3. Progon Hrvata iz BiH koji su počinili Srbi	21
4. Srpski logori u Bosni i Hercegovini od 1991. do 1995. godine	26
5. Srpska rušenja hrvatskih sakralnih objekata tijekom rata u Bosni i Hercegovini (1991. – 1995.)	30
6. Srpski zločini nad Hrvatima po općinama od 1991. do 1995. godine	33
6.1. Srpski zločini u općini Banja Luka	35
6.2. Srpski zločini u općini Bihać	36
6.3. Srpski zločini u Bosanskoj Dubici	37
6.4. Srpski zločini u općini Bosanska Gradiška	37
6.5. Srpski zločin u općini Bosanska Kostajnica	38
6.6. Srpski zločini u Bosanskom Brodu	38
6.7. Srpski zločini u općini Bosanski Šamac	40
6.8. Srpski zločin u Bosanskom Grahovu	43
6.9. Srpski zločini u općini Brčko	43
6.10. Srpski zločin u općini Čapljina	44
6.11. Srpski zločini u Derventi	45
6.12. Srpski zločini u općini Doboj	46
6.13. Srpski zločini u općini Gradačac	48
6.14. Srpski zločini u općini Jajce	49
6.15. Srpski zločini u općini Ključ	50
6.16. Srpski zločini u općini Konjic	51
6.17. Srpski zločini u općini Kotor Varoš	52
6.18. Srpski zločini u općini Kupres	54
6.19. Srpski zločin u općini Laktaši	54
6.20. Srpski zločini u općini Livno	54
6.21. Srpski zločini u općini Modriča	55

6.22. Srpski zločini u općini Mostar	56
6.23. Srpski zločin u Mrkonjić Gradu	57
6.24. Srpski zločini u Nevesinju	58
6.25. Srpski zločini u općini Odžak	58
6.26. Srpski zločini u općini Orašje	60
6.27. Srpski zločini u općini Prijedor	62
6.28. Srpski zločin u Briševu	64
6.29. Srpski zločin u općini Prnjavor	66
6.30. Srpski zločini u općini Prozor – Rama	66
6.31. Srpski zločini u općini Ravno	66
6.32. Srpski zločini u općini Sanski Most	68
6.33. Srpski zločini nad Hrvatima u Sarajevu	69
6.34. Srpski zločin u općini Široki Brijeg	70
6.35. Srpski zločin u općini Skender Vakuf (Kneževo)	71
6.36. Srpski zločin u općini Stolac	71
6.37. Srpski zločin u općini Travnik	71
6.38. Srpski zločin u općini Trebinje	72
6.39. Srpski zločini u drugim mjestima Bosne i Hercegovine	72

1. Uzroci i posljedice rata u Bosni i Hercegovini

Uzroci rata u Bosni i Hercegovini od 1991. do 1995. godine

Uzroci rata u Bosni i Hercegovini (BiH), kao i u drugim dijelovima Jugoslavije, bili su imperijalistička politika Srbije, pokušaj stvaranja Velike Srbije. Ideja o stvaranju Velike Srbije stara je više od 170 godina (Ilija Garašanin – *Načertanije* 1844.). Nakon Garašanina Stevan Moljević napravio je novi uradak: *Homogena Srbija*, 1941. godine, a 1986. godine Srpska akademija nauka i umetnosti (SANU) izradila je Memorandum SANU. Slijedeći napatke Memoranduma SANU Slobodan Milošević započeo je 1991. godine osvajački rat za stvaranje Velike Srbije.

Srbi su svoju imperijalističku politiku aktivnije počeli provoditi nakon formiranja države Slovenaca, Hrvata i Srba (SHS) 1918. godine. Državu SHS preimenovali su u Kraljevinu Jugoslaviju i uveli srpsku diktaturu. Tijekom Drugog svjetskog rata u suradnji s talijanskim fašistima pokušali su dogovoriti zapadnu granicu Velike Srbije, podijeliti hrvatski teritorij s fašističkom Italijom. Tijekom Drugog svjetskog rata Srbi su zajedno s talijanskim fašistima počinili niz ratnih zločina. Nakon sloma talijanskog fašizma Srbi se okreću pobjedničkoj strani u ratu, mijenjaju četničku kokardu crvenom zvijezdom petokrakom, preuzimaju vojne i političke funkcije te vrše genocid nad hrvatskim narodom (Bleiburg, Maribor, Celje, Kočevski rog, šuma Macelj, Križni putovi i mnoga druga mjesta). Glavne zločine izvršila je Jugoslavenska armija i OZNA pod vodstvom Josipa Broza Tita i Komunističke partije.

Od Titove smrti (1980.) vršene su pripreme za ostvarenje postavljenog cilja, stvaranje Velike Srbije. Izvršen je preustroj vojske, sve zapovjedne funkcije u vojsci, policiji, politici i diplomaciji preuzeli su Srbi i Crnogorci. Na funkcijama je bilo i nekoliko Hrvata koji su snažno podržavali stvaranje Velike Srbije. Godine 1986. Srpska akademija nauka i umetnosti (SANU) iznjedrila je Memorandum SANU koji je bio vodič za osvajački pohod Srbije kojeg su trebali ostvariti Slobodan Milošević i JNA. Godine 1990. Srbi su procijenili da je došlo vrijeme za stvaranje Velike Srbije čija bi zapadna granica išla crtom Virovitica – Karlovac – Ogulin (Gospić) – Karlobag. Tijekom priprema za agresiju na Hrvatsku **JNA je rasporedila vojne jedinice na teritoriju BiH koje su kasnije napadale Hrvatsku s teritorija BiH ili su upadale na hrvatski teritorij:**

- U veljači 1991., u sklopu ratnih planova JNA, Užički je (37.) korpus određen za „obranu“ sliva Neretve i zapadne Hercegovine.
- U Mostaru je bila 10. motorizirana brigada za brzu intervenciju.
- U Banja Luci 329. oklopna brigada čiji je jedan bataljun bio angažiran na Plitvicama početkom travnja 1991.
- U BiH je bio smješten Banjalučki korpus koji je s teritorija BiH napadao Hrvatsku, a kasnije je prešao Savu i ušao na teritorij RH.

Nakon što su Slovenija i Hrvatska 25. lipnja 1991. proglasile neovisnost jer su svi pokušaji stvaranja konfederacije propali, JNA je 27. lipnja 1991. napala Sloveniju. Nakon

desetodnevnog rata Slovenija je dobila suglasnost srpskoga vodstva i međunarodne zajednice da za tri mjeseca bude samostalna država. JNA se morala povući iz Slovenije; povukla se u Hrvatsku i BiH te zauzela strateške položaje.

Alija Izetbegović, predsjednik predsjedništva BiH, pozvao je prosrpsku JNA da dođe u BiH što je ona i učinila. **Razmještaj jedinica JNA, u ljeto 1991., koje su napustile Sloveniju:**

- Oklopni bataljun iz Vrhnike premješten je u Banja Luku.
- 14. pmtbr iz Ljubljane premještena je u Zenicu.
- 30. partizanska divizija iz Vrhnike premještena je u Mrkonjić Grad.
- Glavnina 350. raketnog puka PVO-a iz Vrhnike premještena je u Mostar.
- 82. avijacijska brigada iz Cerklja premještena je na aerodrom Zalužani kod Banja Luke.

U Hrvatskoj su srpski pobunjenici proglasili svoju autonomiju (SAO Krajina), blokirali prometnice, uništili i prekinuli prometne tokove, uništili gospodarska postrojenja, prognali hrvatsko stanovništvo i počinili mnogobrojne zločine. JNA je stvarala takozvane tampon zone između hrvatske policije i četnika-pobunjenika (npr. Pakrac, Plitvice, Lika). Na taj način JNA je na početku podržala pobunu da bi se od kolovoza/rujna 1991. otvoreno stavila na stranu četnika-pobunjenika te počela s napadima na gradove i sela diljem Hrvatske.

Izvlačenje JNA snaga iz Hrvatske u BiH:

- U studenom 1991., 4. oklopna brigada iz Jastrebarskog premještena je u Tuzlu i početkom 1992. preustrojena u 336. mtbr. Brigada je iz Tuzle u travnju 1992. premještena u Šekoviće.
- Iz Dugog Sela i Zagreba glavnina 140. mtbr izvučena je u Sarajevo te ugašena, a ljudstvo i naoružanje predani su 49. mtbr. iz Sarajeva.
- U studenom i prosincu iz Rijeke je u Crnu Goru izvučen ostatak 13. korpusa, koji je potom doveden u istočnu Hercegovinu i do ožujka 1992. popunjen i osposobljen za borbu.

Srbijansko vojno i političko vodstvo imalo je za cilj postaviti zapadnu granicu Velike Srbije na crti Virovitica – Karlovac – Karlobag pa su napadani i razarani Ogulin, Gospić, Karlovac, Pakrac te drugi gradovi i mjesta u Slavoniji, Dalmaciji, Lici, Posavini i drugdje. Uz velike žrtve branitelji su uspjeli spriječiti okupaciju Ogulina, Gospića, Karlovca, Pakraca, Osijeka itd. Srbi i JNA razorili su i okupirali Vukovar, razorili dio stare dubrovačke jezgre, opljačkali i spalili Dubrovačko primorje, razorili su Turanj, Crno, Gospić itd., ali nisu uspjeli u svom naumu da slome Hrvatsku pa je međunarodna zajednica zaustavila rat (Sarajevsko primirje, 3. siječnja 1992.). Nakon toga Srbi i JNA pripremaju se za osvajanje BiH, ali Alija Izetbegović to nije vidio ili nije želio vidjeti.

Doprinos Republike Bosne i Hercegovine srpskom pohodu na Hrvatsku u srpnju 1991. bio je teritorijalni i kadrovski. Najveći postotak ljudstva bio je iz Bosanske krajine i istočne

Hercegovine. SDS BiH je javno podržao korištenje područja BiH za napade na Hrvatsku, a političko vodstvo R BiH i muslimansko vodstvo nisu ništa poduzeli.

Hercegovački korpus i crnogorski dobrovoljci su 1. listopada 1991. krenuli u osvajanje Dubrovačkog primorja i Dubrovnika. Hercegovački korpus razorio je bosanskohercegovačko selo Ravno i počinio zločin nad Hrvatima. Predsjednik predsjedništva SR BiH Alija Izetbegović je 6. listopada 1991. izjavio: „*To nije naš rat.*“ Njegov apel završava rečenicama: „*Zapamtite, ovo nije naš rat. Neka ga vode oni koji žele da ga vode. Mi ne želimo taj rat. Pomozite nam, dakle, zajedno sa nama, učinite sve da sačuvamo mirnu Bosnu.*“

Središnja vlast BiH nije reagirala na stradanje Hrvata u BiH, zauzimanje i razaranje hrvatskog sela Uništa u općini Bosansko Grahovo u kolovozu 1991., kao i sela Ravno i njegovih zaselaka u Popovu polju u listopadu 1991. te nije spriječila korištenje teritorija BiH za agresiju na Hrvatsku. Izetbegović je nastupio kao predsjednik i predstavnik nacionalne stranke, a ne kao predsjednik Republike Bosne i Hercegovine.

Muslimansko vodstvo je pregovaralo s JNA i sa Srbima o budućnosti BiH, ali bez Hrvata. Postignut je i dogovor sa Srbima: **Sporazum Radovan Karadžić – Muhamed Filipović, u srpnju 1991. godine.** Prvi put je javno objavljen u Beogradu 2. kolovoza 1991. Nakon prigovora Hrvata SDA je sporazum odbacila.

Srbi su imali svoje zacrtane planove i prihvaćali su sve što je bilo na tragu tih planova, a odbacivali sve ono što je bilo smetnja njihovom planu. Plan je bio povezivanje Srbije s Bosanskom krajinom i s takozvanom Krajinom u Hrvatskoj. Sve je rađeno planski:

- Srbi su već 27. lipnja 1991. u Bosanskom Grahovu organizirali skupštinu i donijeli Deklaraciju o ujedinjenju dviju Krajina u jedinstvenu političko-teritorijalnu cjelinu (Zajednica općina Bosanske krajine i SAO Krajine).
- Sljedeći korak Srbi su napravili 16. rujna 1991. u Banja Luci kada su poslanici Skupštine Zajednice općina Bosanske krajine proglasili autonomnu regiju Bosansku krajinu.
- Srbi su definirali svoje ciljeve 12. svibnja 1992. godine u Banja Luci. Narodna skupština u Banja Luci je definirala srpske ciljeve u 6 točaka:
  1. državno razgraničenje od druga dva naroda
  2. koridor između Semberije i Krajine
  3. uspostava koridora u dolini Drine „odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država“
  4. uspostavljanje granice na Uni i Neretvi
  5. podjela Sarajeva na srpski i muslimanski dio
  6. izlaz Republike Srpske na more.

(naknadno objavljeno: Službeni glasnik Republike Srpske, br. 22. od 26. 11. 1993.)

Izetbegović je htio BiH kao državu, ali je morao ispuniti uvjet međunarodne zajednice; morao je organizirati referendum na kojem će se stanovnici izjasniti jesu li za suverenu i neovisnu Bosni i Hercegovinu. Referendum je održan 29. veljače i 1. ožujka 1992. i na njega je izišlo 64,31% upisanih birača, od kojih je potvrdno glasalo 99,44%. Srbi su bili protiv i nisu izišli na izbore. Zahvaljujući Hrvatima referendum je prošao pa su zemlje Europske zajednice priznale BiH 6. travnja 1992. godine. 7. travnja 1992. godine BiH su priznale SAD i Hrvatska. Izjašnjavanje Hrvata za samostalnu BiH te priznanje hrvatske Vlade najbolji su pokazatelji da nije bilo dogovora Tuđman-Milošević. Podjela BiH između Srbije i Hrvatske bila je nespojiva sa stvaranjem Velike Srbije. Tuđman nije bio u poziciji (nije imao vojsku ni oružje) da nešto uvjetuje za razliku od Miloševića koji je imao vojsku, oružje i pobunjene Srbe na teritoriju Hrvatske i BiH.

Bilo je više planova o uređenju BiH kao države tri konstitutivna naroda. Planove su odbacili Srbi ili Muslimani, dok Hrvati nisu odbacili niti jedan plan.

Svi planovi za ustroj BiH propali su:

1. plan portugalskog diplomata Jose Cutileiro, Lisabon, u veljači 1992. (SDA ga je odbacila.)
2. Ženevska konferencija, u sijačnju 1993. (Herceg-Bosna je trebala imati 35% teritorija. Muslimanska delegacija je blokirala rad pa je propao pokušaj ustroja BiH.)
3. projekt Cyrusa Vancea i Davida Owena na Londonskoj konferenciji, 10 etničkih miješanih provincija, u travnju 1993. (Odbacili su ga Srbi.)
4. ljeta 1993., treći plan (tri Republike); tvorci plana David Owen i Thorvald Stoltenberg (Odbili su ga Bošnjaci.)
5. 5. lipnja 1994., plan Kontaktne skupine (SAD, Velika Britanija, Francuska, Njemačka i Rusija): Federacija BiH 49% teritorija, Republika Srpska 48% teritorija, a distrikt Sarajevo 3% teritorija (Plan su odbili Srbi.).

Rat je okončan nametnutim Daytonskim sporazumom kojim je Federacija BiH dobila 51% teritorija, a Republika Srpska 49%. Pregovori u Daytonu trajali su od 1. do 21. studenoga 1995. godine kada je postignut dogovor. Sporazum je potpisan 14. prosinca 1995. u Parizu.

Posljedice rata

Posljedice srpske agresije na BiH i muslimansko-hrvatskoga rata su oko 100.000 žrtava, etničko čišćenje, uništavanje mnogobrojnih gradova i sela, uništavanje gospodarskih i sakralnih objekata te nemogućnost povratka prognanih/izbjeglih u svoje domove.

Prema istraživanju sarajevskog Istraživačko-dokumentacijskog centra (na čelu s Mirsadom Tokačom) ukupno je tijekom rata u BiH (1991. – 1995.) poginulo 97.207 ljudi. Ukupni broj

ratnih žrtava po pojedinim narodima po tom je istraživanju: 64.036 mrtvih Bošnjaka (65,88 posto), 24.905 Srba (25,62 posto) te 7788 Hrvata (8,01 posto).

Po rezultatima tog istraživanja, tijekom rata u Bosni i Hercegovini ubijeno je ili nestalo 30.633 pripadnika Armije BiH, nešto više od 20 000 pripadnika JNA odnosno Vojske Republike Srpske te 5719 vojnika koji su bili u sastavu Hrvatskog vijeća obrane.

"Knjiga smrti BiH" opovrgava teze nekih bošnjačkih političara o tristo ili čak četiristo tisuća poginulih te ustvrđuje da je poginuo 68.101 Bošnjaka, 22.779 Srba, 8858 Hrvata i 4995 osoba drugih narodnosti.

Prema procjenama demografa iz Haaškog tužiteljstva, u ukupnom broju poginulih u Bosni i Hercegovini, bilo vojnika ili civila, Hrvati sudjeluju sa 7,5 posto, Srbi s 19 posto, dok je poginulih Bošnjaka 58 posto, a ostatak otpada na druge narodnosti.

Podaci Istraživačko-dokumentacijskog centra iz Sarajeva, koje mnogi smatraju vjerodostojnima, govore da je od 1991. do 1995. godine u BiH poginulo ili nestalo 7.762 Hrvata (poznata imena i prezimena žrtava), od toga 5.610 vojnika i 2.152 civila.

Najviše Hrvata poginulo je ili nestalo u Središnjoj Bosni (Muslimansko-hrvatski rat). Svaka treća hrvatska žrtva ubijena je ili nestala u Središnjoj Bosni; na tom prostoru život je izgubilo 2.528 hrvatskih civila i vojnika. U bosanskoj Posavini Srbi su ubili 1.705 Hrvata. U Hercegovini je poginulo 1.415 Hrvata. U Bosanskoj krajini u ratu je bilo 930 hrvatskih žrtava, dok je u Sarajevu poginulo 745 Hrvata. Tijekom rata Armija BiH prognala je 128.343 Hrvata, a Vojska Republike Srpske 155.040 Hrvata. Zbog ratnog stanja sa slobodnih prostora Bosne i Hercegovine izbjeglo je 104.000 Hrvata.

Tijekom Domovinskog rata u Bosni i Hercegovini (BiH) Srbi su počinili ratne zločine nad 2.033 Hrvata (1560 odraslih civila, 386 pripadnika HVO-a te 87 djece). Navedeni brojevi žrtava odnose se samo na ubijene civile i zarobljene pripadnike HVO-a izvan borbenih aktivnosti koji spadaju u kategoriju ratnog zločina.

Mjesta masovnih zločina su i srpski logori u kojima je zlostavljano i ubijano nesrpsko stanovništvo. Logori su: Keraterm, Omarska, Manjača, Betonara kod Sanskog Mosta, Kamenica kod Drvara, Batković kod Bijeljine i mnogi drugi.

Osim u logoru Manjača Srbi su hrvatske i muslimanske civile i vojne zarobljenike držali u sedam zatočeničkih centara u općini Banja Luka, i to u zatvoru u Banja Luci (Tunjice), u zgradi CSB-a, u Malom logoru (vojno-istražnom centru), u sportskoj dvorani, u kasarni "Kozara", u Kaštelu i u starom vojnom logoru. Zločini u Banja Luci (i šire) bili su i u optužnicama u Haagu protiv srpskih političkih i vojnih funkcionera (Biljane Plavšić, Momčila Krajišnika, Radoslava Brđanina, Stanislava Župljanina i drugih).

Počinitelji srpskih zločina nisu procesuirani niti kažnjeni! Zamjenik okružnog tužielja u Banja Luci kazao je da znaju da je ubijeno oko 500 osoba, ali da istrage nisu vođene jer je *"neko 1999. godine naredio da se unište svi predmeti ubistava vođeni po NN počiniocu"* !

U selu Presnače nadomak Banja Luke u župnoj kući su 12. svibnja 1995. godine spaljeni župnik Filip Lukenda i časna sestra Cecilija Grgić. Počinitelji zločina nisu pronađeni niti procesuirani. Filipov brat Marko Lukenda, koji danas živi u Zagrebu, napisao je knjigu „*Presnački mučenici*“ kako se ovaj zločin ne bi zaboravio: „*Knjiga nosi poruku ne osvete nego da se ne zaboravi i da bude rasvijetljena situacija i događaji koje smo mi doživjeli u Banjoj Luci, a kao da se ništa nije dogodilo.*“

Etničko čišćenje

U općini Banja Luka živjelo je 29.026 Hrvata prema popisu iz 1991. godine. Prema popisu iz 2013. godine u banjalučkoj općini živi 5.104 Hrvata. Broj Hrvata u banjalučkoj općini se smanjio za 23.922 stanovnika. Hrvati su 1991. godine činili 14,80% stanovništva općine, a 2013. godine činili su samo 2,80%. Broj Hrvata u banjalučkoj općini smanjio se za 82,42%. jer je izvršeno etničko čišćenje.

Prema podacima koje je prikupila Banjalučka biskupija, na području grada Banja Luka, od kolovoza 1991. do prosinca 1995.godine, ubijeno je sedamdeset građana hrvatske nacionalnosti. Na području Banjalučke biskupije ubijeno je 420 civila (biskup dr. Franjo Komarica).

Dr. Anto Orlovac, biskupski vikar Banjalučke biskupije, objavio je knjigu o stradanju Hrvata s područja Banjalučke biskupije (*Gubitci Banjalučke biskupije u ratu 1992. – 1995.*, Banja Luka, 2018.). U njegovoj knjizi se, između ostalog, navodi kako je u proteklom ratu na području Banjalučke biskupije stradalo 1.054 katolika, od čega se 58 posto odnosi na civile, među kojima je bilo i sedam svećenika i jedna časna sestra. Dr. Orlovac je bio izravan i u opisu zločina: “*izveden iz svoje kuće i ubijen na dvorištu; masakriran i ubijen u vlastitoj kući; obješen u svojoj kući; zaklan od četnika u svojoj kući; poginula od eksplozivne naprave postavljene na prozor njene kuće; izgorjela u svojoj kući koju su zapalili srpski teroristi... ubijen krampom kod kuće... četnici ga odveli od kuće u zatvor gdje je zlostavljan; razapet na drvo u gradskom parku; poginuo na prisilnom kopanju rovova; strašno zlostavljan i masakriran: vezan za hrast i zaklan nedaleko od svoje kuće - oderano mu lice u obliku križa; izveden iz konvoja Crvenog križa i ubijen...*”

U Banja Luci su Hrvati i Muslimani ubijani, zlostavljani, proganjani, otpušteni s posla, protjerivani iz stanova i kuća, upućivani na prisilni rad i slično.

Biskup Franjo Komarica naveo je podatak da u 75 župa ima jedva 8 tisuća katolika, od 220 tisuća koliko ih je bilo do 1992. godine. Iz Republike Srpske protjerano je 92 % Hrvata, nestali su pred očima nemoralnih političara i ravnodušne javnosti.

Predgovor (dio) knjige “Prešućivani zločini”:

“Etničko čišćenje, koje je prije dvadeset i više godina provedeno na području banjalučke regije i ostalih područja u entitetu Republika Srpska, urodilo je gorkim plodovima. Hrvati, kao domicilno i autohtono stanovništvo ovih prostora, svedeni su i danas dovedeni u takvu poziciju, opstati ili nestati! Od nekadašnjih, više od 140 tisuća Hrvata, prema popisu stanovništva iz 1991. godine, danas u entitetu Republika Srpska ima manje od 10 tisuća Hrvata. Sadašnje

stanje hrvatske populacije i tijekom cijelog poraća u Republici Srpskoj dovoljno je dramatično da ima sva obilježja genocida nad jednim narodom.

Dvadeset poratnih godina pod teretom progona, nepravde i prešućivanja dug je period. Upravo je ovo bio slogan pod kojim je, u organizaciji Europske akademije Banjalučke biskupije, 13. studenoga 2015. održan Međunarodni studijski dan u povodu dvadesete godišnjice od protjerivanja Hrvata, Bošnjaka i drugih sa šireg područja banjalučke regije. Na ove tragične događaje, u proteklim godinama, javno je podsjećala Katolička crkva u Banjalučkoj biskupiji molitvenim okupljanjima, misnim slavljinama te konferencijama za tisak koje je sredinom mjeseca kolovoza sazivao banjalučki biskup dr. Franjo Komarica. Kao usamljenik u pustinji upozoravao je biskup svekoliku javnost na velike ljudske patnje i nepravde koje su doživjeli banjalučki Hrvati, Bošnjaci i ostali tijekom progona 90-ih godina, kao i na teške posljedice koje su, za mnoge, iz toga proizašle, a koje se nikako ili veoma sporo – tek u pojedinim slučajevima pozitivno rješavaju.

Posebnu težinu tim dramatičnim i potresnim događanjima, koji su presudno utjecali na sadašnji položaj Hrvata u entitetu Republika Srpska, daje činjenica da je istina o njima, u proteklih dvadeset godina, bila prešućivana i skrivana od šire javnosti. No, zahvaljujući odgovornima u Banjalučkoj biskupiji i svima onima koju su u svojim srcima sačuvali istinu o patnjama i učinjenim nepravdama, koji se nisu odrekli prava na svoj identitet, zavičaj, istina o ovome nije se mogla u cijelosti sakriti. Ipak začuđuje i žalosti činjenica kako je ova problematika postala nepoželjna i nepoćudna, napose političarima – domaćim i međunarodnim – te pravosudnim tijelima, kojima je zakonska briga i obaveza raditi na zaštiti dostojanstva i neupitnih ljudskih prava svakog čovjeka. A kada bi se povremeno javno progovorilo o brojnim zločinima nad Hrvatima i o etničkom čišćenju s područja banjalučke regije, sve se činilo da takav javni govor u javnosti ne dobije potreban publicitet. Štoviše, išlo se dotle da se činjenice krivotvore i da se drsko tvrdi da su „Hrvati i Bošnjaci šire banjalučke regije otišli sami, da ih nitko nije protjerao.“

“Neki bi pod svaku cijenu htjeli što prije zaboraviti i spriječiti bilo kakvo javno spominjanje onoga što se u ovome gradu i ovoj regiji događalo prije dvadesetak i više godina; u prostoru u kojem uglavnom nije bilo oružanih ratnih sukoba. A istina je da su se događale zastrašujuće i dramatične stvari. Završen je zločin progona nesrpskog stanovništva, prije svega Hrvata i Bošnjaka, ali i drugih iz njihovih domova i rodnog kraja..., U Banjoj Luci i na teritoriji današnje RS, gotovo svi nesrpski, muslimanski, katolički, hrvatski, bošnjački ili bosansko-hercegovački kulturni i memorijski narativi i identifikacije nalaze se pod tepihom dubokog zaborava. Svi nazivi ulica, škola, mjesnih zajednica, sela koji su nosili neku bosansko-hercegovačku ili muslimansku ili katoličku simboličku naraciju ili su percipirani kao nedovoljno srpskim izbrisani su i zamijenjeni simboličkim srpskim identifikacijama...“, zabilježio je banjalučki kulturolog mr. Srđan Šušnica. To su nepobitne činjenice kojih se nije uputno sjećati. Poželjan je potpun zaborav!

O onome što se u ovom dijelu Bosne i Hercegovine događalo, svjetski mediji su većinom šutjeli. Novinarima koji bi došli u ovo područje, ovdašnji događaji, ako se izuzme otkriće

koncentracijskih logora Keraterm, Omarska i Trnopolje, nisu bili dovoljno medijski zanimljivi, nisu bili dovoljno krvavi. Od njih se očekivalo da svojoj publici ponude mnogo strašnije scene, premda je i u ovom prostoru bilo zlostavljanja i ubojstava stotina nedužnih civila. U konačnici, rezultat nije ništa manje tragičan od drugih destinacija u Bosni i Hercegovini. U banjalučkom kraju danas definitivno, u velikom postotku, nedostaju dva naroda. Potpuno je uništen i izbrisan najveći dio hrvatskog naroda.”

Republika Srpska nastala je na ubijanju Hrvata i Bošnjaka, a multinacionalna Banja Luka postala je gotovo etnički čisti grad. Banja Luka odiše zavjereničkom šutnjom o počinjenim zločinima i progonima Bošnjaka i Hrvata. Po fasadama se vide grafiti ratnih zločinaca Radovana Karadžića i Ratka Mladića.

Bošnjačko-muslimanske postrojbe izvršile su etničko čišćenje Hrvata s njihovih stoljetnih područja. Na području pod bošnjačkom vlašću Hrvati su postali građani drugoga reda, bez političkih prava, građanskih sloboda i mogućnosti rada. Etničko čišćenje Hrvata izvršeno je u općinama Vareš, Kakanj, Maglaj, Zavidovići, Bugojno, Zenica, Travnik, Konjic, Jablanica i drugdje. Za vrijeme muslimansko-hrvatskog krvavog sukoba, s područja pod kontrolom HVO-a protjerano je oko 50.000 Bošnjaka, a s područja pod kontrolom Armije BiH oko 150.000 Hrvata.

Podsjetimo da je iz BiH u Hrvatsku došlo oko 800.000 izbjeglica u razdoblju od 1992. do 1996. Hrvatska je tada, uz brigu za svoje prognanike iz ratom pogođenih područja zemlje, preuzela i brigu za prognane Bošnjake usprkos tome što je u Hrvatskoj tad bilo 450.000 nezaposlenih, 190.000 osoba koje su primale socijalnu pomoć te što je pretrpjela štete ratnih razaranja od oko 21 milijardu dolara.

2. Kronologija ratnih događanja u BiH od 18. rujna 1991. do 14. prosinca 1995.

- 19. rujna 1991. JNA je s 20.000 vojnika zauzela Dubravsku visoravan.
- 20. rujna 1991. JNA je zauzela zračnu luku Mostar.
- 1. listopada 1991. JNA je razrušila selo Ravno u pohodu na Dubrovačko primorje i Dubrovnik. Osim potpuno srušena sela, ubijene su 24 osobe, ranjeno ih je 11, a 18 osoba je utamničeno u Trebinju.
- 13. studenoga 1991. pripadnici JNA ubili su 8 staraca Hrvata u selu Kijevu Dolu.
- U ožujku 1992. Srbi napadaju Bosansku Posavinu, a 17. travnja 1992. zauzeli su Bosanski Šamac.
- 1. travnja 1992. godine srpske paravojne postrojbe, po naređenju šefa srbijanske tajne službe Jovice Stanišića, prešle su granicu, napale grad Bijeljina i izvršile prvi pokolj Muslimana.
- 3. travnja 1992. Srbi su preuzeli kontrolu u gradu Banja Luka.
- 3. travnja 1992. u Mostaru je ispred vojarne Sjeverni logor eksplodirala cisterna. Bio je to početak rata za Mostar.
- 3. travnja 1992. započela je bitka za Kupres. Srbi su okupirali Kupres 7. travnja 1992. godine.
- 4. travnja 1992. JNA je napala minobacačima, topovima i VBR-ovima Bosanski Brod.
- 4. travnja 1992. dogodio se oružani sukob u Sarajevu te započinje opsada Sarajeva.
- 6. travnja 1992. Srbi su napali Višegrad i okupirali ga za nekoliko dana te izvršili pokolj.
- 7. travnja 1992. JNA je raketirala Široki Brijeg.
- 9. travnja 1992. Srbi su zauzeli Zvornik i izvršili pokolj.
- 10. travnja Srbi su napali Bosanski Brod i Derventu, a 11. travnja 1992. Čitluk.
- Od 13. do 23. travnja 1992. Srbi su napadali Livno; napadnuti su Travnik, Vitez, Busovača i Bugojno.
- 17. travnja 1992. Srbi su zauzeli Foču i Bosanski Šamac.
- 26. travnja (na Mali Uskrs) 1992. godine Srbi su napali Vitez i Busovaču; zrakoplovi JNA bombardirali su Vitez i Busovaču.
- Od travnja do listopada izvršen je pokolj u Doboju.
- Krajem travnja 1992. počinju incidenti između Bošnjaka i Hrvata koji će kasnije kulminirati u otvoreni oružani sukob. Preuzimanje vojarne "Kaonik" kod Busovače bilo je povodom prvih incidenata između Hrvata i Bošnjaka (9./10. svibnja 1992.). Bošnjaci nisu sudjelovali u preuzimanju vojarne, ali su tražili podjelu oružja.
- Napad Muslimana na kolonu JNA u Sarajevu dogodio se 2./3. svibnja 1992.
- U svibnju 1992. Srbi su izvršili pokolj u Prijedoru.
- U svibnju 1992. novi incident između HVO-a i Armije BiH zbog podjele oružja iz skladišta kojeg su zauzeli HVO i HOS (pokušaj Armije BiH da silom otme oružje).
- 16. svibnja 1992. dogodio se srpski pokolj Muslimana u Zaklopači.
- 31. svibnja 1992. prvi sukob HVO-a i srpske vojske na području općine Vareš.
- 7. svibnja 1992. Srbi su zauzeli Brčko.

- U svibnju 1992. godine srpsko pješništvo masakriralo je na Vlašiću trinaest osoba (Hrvata).
- 25. svibnja 1992. Srbi su napali Komušinu (u tesličkoj općini).
- 7. lipnja 1992. Srbi su zauzeli Derventu.
- Operacija Lipanjske zore (7. – 26. lipnja 1992.; HVO, HV-dragovoljci), oslobađanje obala Neretve i općine Mostar od JNA.
- 8. lipnja 1992. HVO je oslobodio Čaplinju od JNA.
- Tijekom lipnja 1992. godine u Uskoplju su bili prvi incidenti između hrvatskih i bošnjačkih postrojbi. Grad Uskoplje podijeljen je na hrvatski dio (Uskoplje) i bošnjački dio (Gornji Vakuf).
- 10. lipnja 1992. Srbi su zauzeli Modriču.
- 11. lipnja 1992. Prvi i Drugi krajiški korpus Vojske Republike Srpske (VRS) i srpske paravojne formacije zauzele su Kotor Varoš.
- 13. lipnja 1992. Srbi su zauzeli Odžak.
- 13. lipnja 1992. Muslimani su upali u srpska sela Katići i Podjele koja su bila pod zaštitom HVO-a pa je intervenirao HVO (sukob HVO i Muslimana, TO).
- 19. lipnja 1992. sukob HVO-a i HOS-a s Muslimanima (Armija BiH, TO) u Novom Travniku.
- Sukobi HVO-a i TO u Gornjem Vakufu 18./19. lipnja te 20./21. lipnja 1992. godine.
- 28. lipnja 1992. godine Srbi su gađali raketom „Luna“ hrvatsko selo Paklarevo.
- Sukob muslimanske TO i HVO-a 12./13. srpnja 1992. dogodio se u Novom Travniku.
- 7. kolovoza 1992. sukob HVO-a i Armije BiH u Kiseljaku.
- 11. kolovoza 1992. Muslimani su u Sarajevu napali HVO na Stupu, Otesu, Barama, Azićima i Doglodima.
- 12. rujna 1992. Muslimani su napali HVO u naselju Doglodi (Sarajevo).
- 6. listopada 1992. Srbi su zauzeli Bosanski Brod, okupirali cijelu Bosansku Posavinu osim Orašja.
- 18. listopada 1992. sukobljavaju se HVO i Armija BiH na području Lašvanske doline, u Novom Travniku i Rami.
- 23. listopada 1992. je prvi jači sukob HVO-a i Armije BiH u Prozoru i Uskoplju.
- 29. listopada 1992. srpska vojska zauzela je Jajce. Okupirana su i sela Karaula i Potkraj.
- U prosincu 1992. u dolinu Vrbasa (područje Gornjeg Vakufa) dovedena je 305. brdska brigada, razmještena prema HVO-u u Prozoru i na prijevoju Makljen.
- 11. siječnja 1993. napad ARBiH na HVO u Gornjem Vakufu/Uskoplju koji se kasnije proširio na Lašvansku dolinu. Sukob je počeo 11. siječnja i trajao je do 25. siječnja 1993. Armija BiH je prvih dana imala inicijativu, ali je HVO 18. siječnja krenuo u kontranapad i razbio muslimanske snage. Sve važnije kote oko grada bile su zauzete. HVO je mogao zauzeti grad, ali politička odluka bila je da se to ne uradi (utjecaj međunarodne zajednice i Zagreba). Primirje je nastupilo 25. siječnja.
- U siječnju 1993. Bošnjaci napuštaju položaje prema srpskom agresoru pa preuzimaju vlast u Bugojnu.

- Od 11. do 20. siječnja 1993. VRS je odvojila Cersku od Srebrenice i ovladala važnom prometnicom.
- 23. i 24. siječnja 1993. Armija BiH napala je hrvatska područja u općini Kiseljak.
- Od 24. siječnja do 3. veljače Srbi su zauzeli područje Skelana, osigurali Rudo i Bratunac od novih muslimanskih napada.
- Sredinom veljače 1993. Srbi su zauzeli više mjesta u Podrinju.
- Tijekom ožujka 1993. Srbi su porazili Muslimane oko Srebrenice i Žepe. Od potpunog poraza spasila ih je međunarodna zajednica; proglasilo su Srebrenicu zaštićenom zonom (16. travnja 1993.), a Žepu (5. svibnja 1993).
- 23. ožujka 1993. oružani sukob HVO-a i Armije BiH u gradu Konjicu. Armije BiH je zauzela grad.
- 25. ožujka 1993. Bošnjaci-muslimani napadaju Busovaču iz više pravaca. Grad je blokiran, ali ga Armija BiH nije uspjela osvojiti (okupirati).
- 16. travnja 1993. glavni sukob HVO-a i Armije BiH na području Viteza. Armija BiH napala je Vitez i Busovaču. Tijekom oružanog sukoba Anti-teroristička bojna Vojne policije HVO-a („Jokeri“) počinila je zločin u Ahmićima, a Armija BiH počinila je zločin u Trusini.
- 16. travnja 1993. zbio se prvi oružani sukob u blizini Jablanice između postrojbi Armije BiH i HVO-a. Bošnjaci uhićuju Hrvate (oko 400 Hrvata) te ih smještaju u „otvoreni logor“.
- Na području općine Zenica 17. i 18. travnja 1993. Armija BiH napala je područja gdje su živjeli Hrvati. Nakon predaje lokalnog HVO-a Armija BiH je počinila zločine nad Hrvatima, u selu Šušanj.
- Armija BiH je 17. travnja 1993. napala sela Kuber i Putiš (u općini Busovača) te izvršila zločin nad civilnim stanovništvom.
- 18. travnja 1993. Srbi su zauzeli dominantne kote na širem području Hadžića (opsada Sarajeva).
- Sredinom travnja 1993. u Željeznom Polju (općina Žepča) Armija BiH ubila je 30 zarobljenih Hrvata.
- Tijekom travnja 1993. Armija BiH napada i ubija Hrvate u Travniku; izvršeno je etničko čišćenje.
- 2. svibnja 1993. Armija BiH napala je selo Podhum/Žitače (općina Konjic) i počinila ratni zločin nad civilima.
- 6. svibnja 1993. Vijeće sigurnosti UN-a (Rezolucija 824.) proglasilo je 6 zaštićenih zona u BiH: Bihać, Goražde, Sarajevo, Srebrenica, Tuzla i Žepa.
- Dana 9. svibnja 1993. Muslimani u Mostaru oduzimaju oružje pripadnicima HVO-a. Razoružane pripadnike HVO-a smještaju u zarobljeničke logore.
- 19. svibnja 1993. Armija BiH iz zapadnog Mostara napala je HVO. Borbe su trajale dva dana. Bošnjaci nisu uspjeli ovladati zapadnim dijelom Mostara. Nakon toga HVO razoružava Bošnjake u svojim postrojbama i smješta ih u zarobljeničke logore.
- 27. svibnja 1993. Srbi su napali Muslimane na području Goražda te osvojili nove prostore na području BiH.
- 1. lipnja 1993. Armija BiH napala je Hrvate na području općine Fojnica.

- 3. lipnja 1993. Armija BiH napala je okolicu Travnika pa Hrvati bježe u Novi Travnik.
- 6. lipnja 1993. pripadnici Armije BiH počinili su ratni zločin u Novom Travniku (ubijeno je 30 Hrvata).
- 8. lipnja 1993. Armija BiH napala je područja gdje su živjeli Hrvati u općini Kakanj.
- 10. lipnja 1993. Armija BiH minobacačkom granatom ubila je osmero hrvatske djece na igralištu u Vitezu.
- 13. lipnja 1993. Armija BiH probila je obrambene crte u općini Kakanj i nakon toga Hrvati bježe u Vareš (oko 15.000 Hrvata).
- 15. lipnja 1993. pripadnici Armije BiH počinili su ratni zločin u Busovačkim stajama. Ubili su 22 Hrvata.
- 17. lipnja 1993. Armija BiH napala je Kreševo. Najžešći napadi bili su između 23. i 26. lipnja 1993. godine. Armija BiH nije uspjela zauzeti Kreševo.
- 19. lipnja 1993. dogodio se egzodus Hrvata iz Vareša.
- 24. lipnja 1993. na katolički blagdan Sv. Ivana Krstitelja Muslimani su za vrijeme svete mise napali Žepče.
- 25. lipnja 1993. Armija BiH napala je područja u općini Zavidovići. 28. lipnja 1993. izvršen je sveopći napad na Gornju Lovnicu.
- 30. lipnja 1993., na području Bjelopoljske kotline sjeverno od Mostar, Muslimani pripadnici HVO-a počinili su izdaju i napali suborce Hrvate. Muslimani zarobljavaju i ubijaju suborce Hrvate te preuzimaju kontrolu nad istočnim dijelom grada Mostara, brojnim sjevernim te jugoistočnim prigradskim naseljima na lijevoj obali Neretve.
- Početkom srpnja 1993. Srbi su izveli napadnu operaciju Lukovac '93. (zauzeli su područja oko Sarajeva, Trnova i Igmana).
- Prvih dana srpnja 1993. dolazi do prvog oružanog sukoba Armije BiH i HVO-a u općini Maglaj.
- U općini Uskoplje su 4. i 5. srpnja 1993. spaljena hrvatska sela Rostovo i Sebešić. Armija BiH protjerala je Hrvate iz sela Milići, Ponir, Krupa, Bistrica, Batuša i Pajić Polje. Imovina Hrvata je opljačkana, a sela spaljena.
- 16. srpnja 1993. HVO se povlači iz Fojnice, a s njima je krenulo i 6.000 Hrvata. Pripadnici Armije BiH čine zločine (ubojstva), pljačkaju hrvatska sela i pale hrvatske kuće.
- Armija BiH izvela je opći napad na Bugojno 18. srpnja 1993. godine. Krajem srpnja Armija BiH zauzela je cijeli teritorij bugojanske općine. Protjerano je oko 13.000 Hrvata. Počinjeni su mnogobrojni ratni zločini. Oko 350 Hrvata je zatočeno u logore.
- 28. srpnja 1993. pripadnici 44. brdske brigade IV. korpusa Armije BiH opkolili su Doljane (općina Jablanica) i počinili zločin. Ubili su 9 civila i 33 zarobljena pripadnika HVO-a. U logor Muzej odvedeno je 185 Hrvata.
- 6. rujna 1993. Armija BiH izvršila je žestok napad na HVO na pravcu Vrda. Cilj je bio osvojiti cijeli Mostar i dolinom Neretve izaći na more.
- Pripadnici Armije BiH („Zukini specijalci“) su 9. rujna 1993. godine počinili ratni zločin u Grabovici. Ubili su 32 osobe. Grabovica je selo između mostarske i jablaničke općine koje je bilo 30 kilometara od crte razgraničenja pa nije predstavljalo nikakvu opasnost za Bošnjake.

- 14. rujna 1993. pripadnici Armije BiH napali su selo Uzdol (većinsko hrvatsko selo) te počinili ratni zločin. Ubili su 41 Hrvata.
- Pripadnici Armije BiH su 16. rujna 1993. upali u selo Hudsko te počinili ratni zločin nad zarobljenim pripadnicima HVO-a.
- 18. listopada 1993. Armija BiH napala je varešku općinu. U Kopijarima su počinili ratni zločin. Ubili su 6 civila.
- Selo Stupni Do bilo je bošnjačka utvrda u koju su tijekom oružanog sukoba s Armijom BiH ušli pripadnici HVO-a. Tijekom tog oružanog sukoba borbi za Vareš pripadnici HVO počinili su ratni zločin 25. listopada 1993. godine. Ubili su 16 Bošnjaka.
- 30. listopada 1993. Armija BiH napala je općinu Vareš. Hrvati se 3. studenoga 1993. povlače iz Vareša preko srpskih položaja.
- 9. studenoga 1993. srušen je Stari most u Mostaru.
- 10. prosinca 1993. krenuo je humanitarni konvoj za srednju Bosnu „*Bijeli put za Novu Bilu i Bosnu Srebrenu*“. Hrvati središnje Bosne bili su 8 mjeseci u izolaciji, opkoljeni Bošnjacima. Pri povratku konvoja pripadnici Armije BiH su u Uskoplju 22. prosinca 1993. ubili vozača Antu Vlajića i ranili tri osobe.
- 22. prosinca 1993. postrojbe Armije BiH počinile su ratni zločin u Križančevu Selu. Ubili su 74 Hrvata.
- 9. sijačnja 1994. pripadnici Armije BiH počinili su ratni zločin u selu Buhine Kuće. Ubili su 26 Hrvata.
- 23. veljače 1994. potpisano je primirje između Armije BiH i HVO-a, na aerodromu Pleso kraj Zagreba.
- 18. ožujka 1994. Washingtonskim sporazumom postiže se prestanak muslimansko-hrvatskog rata.
- Od 1. do 3. studenoga 1994. izvedena je vojna operacija Cincar (HV i HVO). Oslobođeno je oko 200 četvornih kilometara BiH.
- Od 29. studenoga do 24. prosinca 1994. trajala je operacija Zima 94. (HV i HVO). Srpske snage su poražene na Dinari.
- 7. travnja 1995. operacija Skok-1 (HV i HVO). Oslobođeno je 75 četvornih kilometara BiH.
- 5. svibnja 1995. Srbi su napali i pokušali osvojiti Orašje, ali im to nije uspjelo.
- Od 4. do 11. lipnja 1995. izvedena je vojna operacija Skok-2 (HV i HVO). Oslobođeno je 450 četvornih kilometara BiH.
- U srpnju 1995. izvedena je vojna operacija Ljeto 95. (HV i HVO). Oslobođeno je 1600 četvornih kilometara BiH.
- Srbi su između 13. i 19. srpnja 1995. izvršili pokolj više od 8.000 Bošnjaka-muslimana u Srebrenici.
- Od 4. do 8. kolovoza 1995. odvijala se vojna operacija Oluja kojom je oslobođen teritorij takozvane Krajine. Hrvatska vojska i policija porazile su neprijatelja i izišle na međunarodno priznate granice RH. HV i 5. korpus Armije BiH izvršili su deblokadu Bihaća.
- Od 8. do 17. rujna 1995. trajale je operacija Maestral kojom je nanesen poraz srpskoj vojci u BiH.

- Tijekom rujna 1995. prognani su preostali Hrvati (oko 20.000 osoba) iz banjalučkog područja
- Tijekom rujna 1995. NATO je izveo operaciju Namjerna sila. Bombardirani su položaji Srba. Operacija je okončana nakon što je dogovorena deblokada Sarajeva, 14. rujna 1995.
- 8. listopada 1995. započela je vojna operacija Južni potez. Operacija je prekinuta 15. listopada 1995. na zahtjev međunarodne zajednice koja je spriječila potpuni poraz srpskih snaga te oslobađanje Bosanske Posavine. Oslobođeno je 800 četvornih kilometara BiH.
- U Daytonu je održana konferencija od 1. do 21. studenoga 1995. godine. Potpisan je mirovni sporazum o prekidu neprijateljstava u BiH. Dogovorena je podjela BiH; 51% teritorija pripada Federaciji BiH, a 49% teritorija pripada Republici Srpskoj. Srbi su nagrađeni za rat u BiH i za zločine koje su počinili.
- 14. prosinca 1995. u Parizu je službeno potpisan sporazum iz Daytonu pa je rat u BiH okončan.

Međunaroda zajednica pokušavala je riješiti status BiH i zaustaviti rat, ali nije poduzela ništa konkretno. Bila su tri plana međunarodne zajednice za uređenje BiH.

1. Prvi plan bio je Lisabonski sporazum poznat i kao Carrington-Cutileirov mirovni plan iz rujna 1991. Plan su potpisale sve tri strane 18. ožujka 1992., a Alija Izetbegović je 28. ožujka 1992. povukao svoj potpis.
2. Drugi plan bio je Vance-Owenov mirovni plan o podjeli BiH na 10 regija. Bio je prihvaćen, ali ga je 5. svibnja 1993. odbio parlament Republike Srpske jer bi Posavina pripala Hrvatima, a najveći dio Podrinja pripao bi Bošnjacima.
3. 20. kolovoza 1993. norveško-britanski plan (Stoltenberg-Owen) za BiH odbačen je od nelegalne vlade BiH 29. kolovoza 1993. godine.

Europska zajednica nije uspjela zaustaviti rat pa su se umiješale Sjedinjene Američke Države koje su zaustavile muslimansko-hrvatski rat. Postignut je Washingtonski sporazum 18. ožujka 1994. Nakon pokolja Muslimana u Srebrenici SAD su promijenile mišljenje i bile su za vojnu akciju. Nakon oslobodilačkih akcija hrvatske vojske i policije, deblokade Bihaća te oslobodilačkih akcija Amerikanci su zaustavili oslobađanje područja BiH koja su Srbi okupirali. Organizirali su razgovore u Daytonu od 1. do 21. studenoga 1995. godine. Postignut je Daytonski mirovni sporazum koji je službeno potpisan u Elizejskoj palači u Parizu, 14. prosinca 1995. Taj sporazum zaustavio je rat na području BiH, ali nije riješio pitanje povratka prognanih, niti je kaznio agresora. Agresor je nagrađen s 49% teritorija BiH!

3. Progon Hrvata iz BiH koji su počinili Srbi

Hrvati su najveći stradalnici rata u Bosni i Hercegovini (BiH). Prije rata, prema popisu iz 1991. godine, u BiH živjelo je 760.852 (17,38% od ukupnog stanovništva u BiH) Hrvata, a nakon rata (popis stanovništva iz 2013. godine) Hrvata je bilo 544.780 (15,4%). Popis iz 2013. godine pokazuje da je broj Hrvata u BiH manji za 216.072 ili 28,3%.

Prema konačnim rezultatima popisa iz 2013. u Bosni i Hercegovini živi 3.531.159. stanovnika. Po nacionalnosti u Bosni i Hercegovini je 1.769.592 (50,11%) Bošnjaka, 544.780 (15,43%) Hrvata. 1.086.733 (30,78%) Srba i 130.054 (3,7%) onih koji se nisu izjasnili.

U entitetu Federacija BiH živi 2.219.220 stanovnika (62,85% ukupnog stanovništva BiH), a u entitetu Republika Srpska 1.228.423 stanovnika (34,79%) te u Distriktu Brčko 83.516 stanovnika (2,37%).

Po entitetima, u Federaciji BiH živi 70,4% Bošnjaka, 22,4%, Hrvata i 3,6% Srba, dok u Republici Srpskoj živi 81,5% Srba, 14% Bošnjaka i 2,4% Hrvata. U Distriktu Brčko živi 40,3% Bošnjaka, potom 34,6% Srba te 20,7% Hrvata.

Prema podacima Hrvatskog dokumentacijskog centra Domovinskog rata u BiH s prostora pod nadzorom Armije BiH protjerano je ili izbjeglo 527 000 Hrvata i Srba, dok je 586 000 Hrvata i Bošnjaka protjerano ili izbjeglo s prostora pod kontrolom Vojske RS, a s prostora pod nadzorom HVO-a izbjeglo je ili protjerano 112 000 Bošnjaka i Srba. Više od 50% prognanika vratilo se u BiH, ali većina se nije vratila u svoje domove (mjesto) već žive u svom nacionalnom entitetu. Hrvati su prošli najgore jer su prognani iz Bosanske Posavine, područja Banja Luka (izbjeglo je ili protjerano 144.000 Hrvata), također su prognani ili izbjegli pred Armijom BiH iz Srednje Bosne, Bugojna, Travnika, Konjica itd. (više od 72.000). Iz Lašvanske doline je izbjeglo ili prognano oko 50.000 Hrvata. Nakon rata i povratka broj Hrvata je manji za 24.585 žitelja u Lašvanskoj dolini (prema popisu stanovništva iz 2013.).

Po popisu stanovništva iz 2013. godine, u odnosu na 1991. godinu, u BiH je Bošnjaka manje za 133. 000, Srba je manje za 279.000 i Hrvata je manje za 216.000.

Najveće smanjenje hrvatskog stanovništva je u općinama Banja Luka, 23.922 (82,42%), zatim u općini Derventa 19.379 (88,28%), pa u općini Sarajevo 16.939 (48,57%), općini Zenica 14.232 (63,22%) itd.

Tijekom oružane agresije Srbi su izvršili etničko čišćenje na okupiranim područjima Hrvatske i BiH. Etničko čišćenje u BiH započelo je 1991., a završilo se u drugoj polovici 1995. godine (nakon operacije "Oluja"). Iz svojih domova u sjeverozapadnoj Bosni u rujnu 1995. godine prognana su 18.434 nesrpska stanovnika. Tijekom 20 dana iz banjalučkog kraja protjerani su

Hrvata i to čamcima preko Save iz Srbca u Davor. Međunarodni Crveni križ je aktivno sudjelovao u protjerivanju Hrvata i nesrba, u etničkom čišćenju, pod krinkom spajanja obitelji.

Na području Banja Luke je od početka rata u BiH započeo teror nad nesrpskim stanovništvom s ciljem etničkog čišćenja pod kontrolom Srba. Od prijeratnih oko 220.000 Hrvata katolika na području Republike Srpske prema podacima Katoličke Crkve danas živi tek njih oko 12.000, što znači da ih je gotovo ostalo malo više od 5 posto.

Prije rata je u banjalučkoj općini živjelo 29.050 Hrvata, prema popisu iz 1991., a prema popisu stanovništva iz 2013. ostalo ih je 5.104. Danas ih možda ima oko tri tisuće. Iz banjalučkog kraja je ukupno protjerano oko 80.000 Hrvata i Bošnjaka, a tijekom rata ih je ubijeno više od 420 u području gdje nije bilo borbenih aktivnosti. U Banja Luci nije bilo oružanih sukoba. Sveukupni broj žrtava katolika na području Banjalučke biskupije u prošlom ratu iznosi 1.054 ubijena Hrvata, od toga je čak 614 civila (među njima 7 svećenika i jedna redovnica). Prije rata je u župi Petrićevac živjelo 6.000 Hrvata, a sada ih ima tek 370, uglavnom starijih.

Nakon završetka rata se na sve načine nastoji zacementirati rezultate progona i onemogućiti desecima tisuća prognanih i obespravljenih građana pravo na njihov dom, zavičaj i život dostojan čovjeka. Na prostoru čitave države BiH provedena je planska razmjena stanovništva, odnosno mirnodopsko „etničko čišćenje“, pri čemu su najslabije prošli Hrvati; broj im se smanjio s predratnih 760.000 na (preuveličanih) 545.000 prema posljednjem popisu. Gledajući podatke Katoličke crkve, Hrvata danas nema ni 400.000. Druga dva naroda, Srbi i Muslimani, nisu doživjela ni približno takav pad, ponajprije zahvaljujući promišljenoj „seobi naroda“. Gledano po entitetima, Federaciju BiH napustilo je preko 400.000 Srba, koji su se uglavnom naselili na područje svog entiteta i Srbije, te razmijenili imovinu s protjeranim „komšijama“. U tablici 1. nevedene su općine Republike Srpske u kojima se broj Hrvata najviše smanjio (razlika popisa stanovništva 1991. i 2013.).

Tablica 1. Općine Republike Srpske u kojima se broj Hrvata najviše smanjio (razlika popisa stanovništva 1991. i 2013.).

R. Broj	općina	Stanovnika Hrvata 1991.	Postotak % 1991.	Stan. Hrvata 2013.	Postotak % 2013.	Razlika	Postotak %
1.	Banja Luka	29.026	14,80	5.104	2,80	-23.922	-82,42
2.	Bosanski Brod	13.949	41,30	3.287	18,80	-10.662	-76,44
3.	Bosanski Šamac	14.731	44,70	2.426	14,00	-12.305	-83,53
4.	Brčko	22.252	25,40	17.252	20,70	-5.000	-22,47
5.	Derventa	21.952	38,90	2.573	9,40	-19.379	-88,28
6.	Gradačac	2.834	6,70	918	2,30	-1.916	-69,61
7.	Modriča	8.132	24,20	1.674	6,50	-6.458	-79,41
8.	Odžak	16.062	56,20	11.621	61,70	-4.441	-27,65
9.	Orašje	19.971	82,40	17.345	87,30	-2.626	-13,15
10.	Kotor Varoš	10.695	29,00	1.116	5,70	-9.579	-89,57
11.	Prijedor	6.316	5,60	1.762	2,00	-4.554	-72,10
12.	Bosanska Gradiška	3.417	5,70	826	1,60	-2.591	-75,83
13.	Mrkonjić Grad	1.992	7,60	159	1,00	-1.833	-92,02
14.	Prnjavor	1.721	3,70	451	1,30	-1.270	-73,79
	Ukupno	172.900		64.600			-62,64

Zadnji popis stanovništva u BiH, 2013. godine, pokazuje da u današnjem srpskom entitetu nedostaje 114.000 Hrvata i 270.000 Bošnjaka. To je pokazatelj etničkog čišćenja u Republici Srpskoj. Ako se pribroji i gubitke u brčanskom distriktu onda u RS-u i Brčkom nedostaje skoro 400.000 Hrvata i Muslimana.

I, dok se broj Srba i Muslimana u „njihovim“ entitetima znatno povećao, broj Hrvata smanjio se i u Federaciji, i u Republici Srpskoj te u brčanskom distriktu. Svi podaci navode na to da su Srbi i Muslimani planski naseljavali svoje stanovništvo u „svoje“ entitete. Najveći broj hrvatskih prognanika iz BiH ipak je završio u Hrvatskoj (Knin, Gračac, Korenica, Okučani...) i širom svijeta.

Tijekom srpske agresije na BiH s teritorija Republike Srpske (Bosanska Posavina, Bosanska krajina i Podrinje) protjerano je i izbjeglo 135.386 Hrvata te 434.144 Bošnjaka. Od toga se samo oko 35% Bošnjaka i 8,5% Hrvata vratilo u Republiku Srpsku nakon rata. Oko 24% Srba vratilo se u svoje domove u područjima pod kontrolom Bošnjaka i Hrvata.

Prema popisu iz 2013. godine u Republici Srpskoj živi samo 29.645 (2,41%) Hrvata.

Srbi su izvršili etničko čišćenje u Bosanskoj Posavini i širem području Banja Luke.

U Bosni i Hercegovini je 98 hrvatskih naselja postalo bošnjačkim, 64 hrvatska naselja su postala srpska, jedno hrvatsko naselje otišlo je u dominaciju “ostalih”, a 51 hrvatsko naselje je postalo nenaseljeno. Hrvati su ukupno izgubili 214 naselja, no istodobno 69 bošnjačkih i srpskih naselja su postala hrvatska naselja.

Za rat na području bivše države Jugoslavije i humanitarnu katastrofu kriva je međunarodna zajednica koja nije htjela (a mogla je) zaustaviti rat, genocid i etničko čišćenje na području Hrvatske i BiH.

O etničkom čišćenju Hrvata se ne govori niti piše. Evo jednog primjera: Prešućuje se sudbina Ane Ivandić, kojoj su srpski vojnici 24. srpnja 1992. u Briševu pokraj Prijedora ubili tri sina: Peju (rođ. 1954.), Stipu (r. 1959.) i Milana (r. 1963.). Istog dana ubijena je i njena snaha Lucija, tako da je četvoro djece ostalo bez roditelja (Lucije i Peje).

Protjerivanje Hrvata iz Republike Srpske, 6. rujna 1995.

Progon Hrvata iz Banja Luke, kao i Republike Srpske trajao je cijeli rat, a svoj završetak doživio je nakon Vojno-oslobodilačke akcije “Oluja”. Nakon pobjede Hrvatske vojske i policije nad srpskim agresorom 1995. godine i oslobađanja 18% hrvatskog teritorija uslijedio je progon Hrvata i drugih iz banjalučkog kraja.

U 20 dana iz banjalučkog kraja protjerano je 20.000 Hrvata i to čamcima preko Save iz Srbca u Davor. **Svoj doprinos etničkom čišćenju dao je Međunarodni komitet Crvenog križa (MKCK)** koji je aktivno sudjelovao u protjerivanju pod krinkom spajanja obitelji.

To je uslijedilo nakon potpisivanja “Dogovora” o “nesmetanom odlasku civilnog stanovništva s područja RS”. Sramotni “Dogovor” su u Banja Luci potpisali – u ime RS dr. Nikola Koljević, potpredsjednik RS, a u ime Međunarodnog komiteta Crvenog križa (MKCK), odnosno njegovog predsjednika Cornelia Samaruge, njegova zastupnica Lucie Stenthal. Tim činom je Međunarodni Crveni križ omogućio etničko čišćenje nesrba iz RS.

Izvršen je pogrom nenaoružanog, miroljubivog, preostalog nesrpskog stanovništva – Hrvata katolika i drugih – s područja šire banjalučke regije, današnjega sjevernog i sjeverozapadnog dijela entiteta genocidne tvorevine Republike Srpske.

“Kroz prihvatilište u Davoru, kod Nove Gradiške, prošlo je do 6. rujna 1995. ukupno 18.434 izbjeglice iz sjeverozapadne Bosne. Banja Luka je u Domovinskom ratu imala sličan status kao Zagreb ili Split; grad je bio izvan ratnih djelovanja. Ali sudbina Hrvata Banja Luke bila je bitno drugačija nego Srba u Zagrebu ili Splitu. Neprestane prijetnje, masovno istjerivanje iz kuća, otimanje imovine, logori, pljačke, plaćanje novcima za mogućnost odlaska u Hrvatsku, sustavno i masovno proganjanje, kucanje na vrata i odvođenje Hrvata, ubojstva, palež i uništavanje crkava – sve je to bilo svakodnevica Hrvata u Banja Luci.”

Na dan 26. studenoga 1992. godine francuski list Liberation nazvao je Banja Luku “metropolom etničkog čišćenja”.

Izvori

- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.
- Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini i Sjeverozapadnoj Bosni 1991.– 1995., glavni urednik Ante Milinović; nakladnici Savez zajednica udruga Hrvata izbjeglica i povratnika Sjeverozapadne Bosne i Bosanske Posavine (Zagreb, Orašje), Centar za istraživanje i dokumentaciju (Mostar), Centar za dokumentaciju o Domovinskom ratu (Zagreb, Sarajevo, Mostar, Orašje), Hrvatski informativni centar (Zagreb), Zagreb-Orašje-Mostar-Sarajevo, 1999.
- Ljudski gubitci u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. sv. I. – IV. (Istraživački dokumentacioni centar Sarajevo, Sarajevo, listopad, 2012.), autor Mirsad Tokač
- Ante Orlovac, Gubitci Banjalučke biskupije u ratu 1992. – 1995. (Banja Luka, 2018.)

4. Srpski logori u Bosni i Hercegovini od 1991. do 1995. godine

U Bosni i Hercegovini (BiH) bilo je ukupno više od 1.350 logora (srbijskih, bošnjačkih i hrvatskih) te mjesta gdje su zarobljenici bili zatočeni.

Srpski logori za Hrvate i Muslimane

Srbi su također počinili ratne zločine u mnogobrojnim logorima u kojima su zatočili Hrvate i Muslimane. Najstrašnji srpski logori u Bosni i Hercegovini od 1991. do 1995. godine bili su: logor Manjača, logor Omarska, logor Keraterm, logor Trnopolje, logor Betonara kod Sanskog Mosta, logor Kamenica kod Drvara, logor Batković kod Bijeljine, logor Bileća, logor na aerodromu „Željava“ kod Bihaća, logor Morinj, logori u Banja Luci i drugdje.

Osim u nabrojanim logorima Srbi su hrvatske i muslimansk civile te vojne zarobljenike držali i u sedam zatočeničkih centara u općini Banja Luka, i to: u zatvoru u Banja Luci (Tunjice), u zgradi CSB-a, u Malom logoru (vojno-istražnom centru), u sportskoj dvorani, u kasarni “Kozara”, u Kaštelu i u starom vojnom logoru.

Logor Manjača

Logor Manjača osnovala je JNA tijekom Domovinskog rata 1991. kako bi zatvorila stotine hrvatskih ratnih zarobljenika koji su se predali prilikom agresije na Hrvatsku (zarobljenici iz Hrvatske Kostajnice, Slunja i drugih mjesta). Kada je 1992. godine započeo rat u BiH, uz hrvatske zatočenike našli su se i mnogobrojni muslimanski.

Logor Manjača – vojno-poljoprivredno dobro Manjača (štale) korišteno je za logor. Otvoren je 12. rujna 1991. g. Logorom je u početku upravljala JNA, a kasnije vojne snage pobunjenih Srba. Prvi zarobljenici koncentracijskog logora bili su hrvatski policajci i gardisti koji su zarobljeni u Hrvatskoj Kostajnici 1991. godine. Kroz logor je prošlo nekoliko tisuća ljudi koji su bili premlaćivani, silovani, korišteni za prislini rad, (izvlačenje porušenih stabala iz šume, radovi na polju). Zapovjednik logora bio je Božidar Popović. Logor Manjača potvrđen je od ICRC, Vlade SAD, obavještajne službe Velike Britanije. U ljeto 1992. Međunarodni Crveni križ naveo je podatak da je u logoru bilo 3.737 zatvorenika (od 18 do 60 godina). Moguće da ih je bilo mnogo više jer su Srbi skrivali zatočenike. Broj ubijenih je nepoznat. Pored logora nađena je masovna grobnica s 540 leševa. Zatočenici su uglavnom bili muškarci (Hrvati i Bošnjaci) te manji broj žena koje su učestalo silovane. Crveni križ uspio je 14. studenoga 1992. premjestiti 755 zatvorenika u izbjeglički centar u Karlovcu, a 14. prosinca 1992. još je 1.009 logoraša evakuirano u Karlovac. Dva dana kasnije, naknadno je premješteno još 1.001 zarobljenik te dva dana nakon toga preostalih 426 logoraša, čime je logor ispražnjen i zatvoren 18. prosinca 1992. Dio logoraša je odveden u logor Batkovići kod Bijeljine i u ostale logore u BiH koji su bili pod nadzorom Srba.

Uvjeti su općenito bili slabi: vladala je pothranjenost i loša higijenska briga za zatvorenike; spavali su na betonskom podu bez zimske odjeće.

John Zerolis, član OESS-a, istražio je logor te izjavio da su 95 % logoraša bili civili jer nisu nosili uniforme te su mu rekli da su uhićeni u svojim domovima jer nisu bili srpske nacionalnosti.

Međunarodni odbor Crvenog križa imao je pristup logoru, izuzev u razdoblju između 18. i 26. kolovoza 1992. godine. Nakon prvog posjeta te organizacije u srpnju, stanje se u logoru poboljšalo jer su logoraši dobivali više hrane i manje batina, a također im je nabavljena zimska odjeća u mjesecu studenom.

Procjenjuje se da je kroz logor „Manjača“ prošlo između 3.000 i 8.000 logoraša, a broj ubijenih nije poznat.

Koncentracijski logor Omarska

Koncentracijski logor "Omarska" ili preciznije "Rudnik Omarska" bio je logor za zatvaranje i mučenje bošnjačkog i hrvatskog stanovništva s područja općine Prijedor u razdoblju svibanj – kolovoz 1992. godine. Logor je otvoren 24. svibnja 1992. godine. Kroz njega je prošlo nekoliko tisuća logoraša. Raspušten je 13. kolovoza 1992., a logoraši su prebačeni u logore Manjača i Trnopolje.

Logor su organizirali lokalni Srbi nakon što su nasilno preuzeli vlast u Omarskoj. Nakon toga uslijedio je progon Bošnjaka i Hrvata s ciljem da se prostor etnički očisti od nesrba. Uvjeti života u logoru bili su ispod ljudskog dostojanstva. Zatočenike/logoraše su fizički i psihički zlostavljali, ozljeđivali, ubijali, silovali, slali su ih na prisilni rad, uskraćivali su im hranu i vodu.

Prema iskazima svjedoka (logoraša) na suđenju u Haagu, u logoru su bile zatočene žene i djevojke koje su sustavno silovane.

Procjena je da je na području prijedorske i susjednih općina likvidirano do dvije tisuće ljudi bošnjačke i hrvatske narodnosti. Od toga broja Bošnjaci su činili preko 90% stradalih. Ekshumacija žrtava izvršena je iz više od 50 masovnih grobnica.

Jadranka Cigelj-Jakimovski, Zagrepčanka, bila je u logoru Omarska 57 dana. O torturi koju je preživjela napisala je knjigu *Apartman 102*; tako se zvala prostorija gdje su odvođene žene i silovane. Bila je jedna od 37 žena u Omarskoj, samo 5 ih je preživjelo. Silovali su je Željko Mejakić (zapovjednik logora), Kosta Milojić, Mladen Radić i četvrti kojem nije znala ime, ali jest nadimak – Pop.

Zahvaljujući i svjedočenjima pojedinih žena pred Tribunalom, Haag je prihvatio i definirao silovanje kao ratni zločin te je više zločinaca osuđeno. Za zločine počinjene u logorima na području Prijedora u Haagu je osuđeno 11 osoba, a pred sudom BiH još četiri nakon što je njihov predmet iz Haaga prebačen u BiH.

Logor Keraterm

Koncentracijski logor Keraterm nalazio se unutar nekadašnje tvornice keramike, nedaleko Prijedora. Bio je logor smrti koji su uspostavile srpske vojne i policijske vlasti općine Prijedor tijekom rata u BiH. Kroz logor je prošlo od 1.000 do 3.000 civila bošnjačke i hrvatske nacionalnosti. Navodi se da je ubijeno oko 300 osoba. Svi su logoraši bili muškarci od 15 do 60 godina. Sredinom svibnja 1992. godine oko 12 do 15 Bošnjakinja dovedeno je u Keraterm gdje su silovane, a potom prebačene u koncentracijski logor Omarsku. Oko 75% od ukupnog broja zatvorenika bili su Bošnjaci, a ostalih 25% bili su Hrvati.

Zatočenici u logoru su bili podvrgnuti tjelesnom nasilju, premlaćivanju, ozljeđivanju, silovanju, ponižavanju, a neki su i ubijeni.

Dužnosnici Republike Srpske odgovorni za rukovođenje logorom osuđeni su za zločine protiv čovječnosti i ratne zločine. Osuđeni su Duško Knežević, Željko Mejakić, Duško Sikirica, Dušan Fuštar, Predrag Banović, Damir Došen, Dragan Kolundžija i drugi.

Suđenja

26. veljače 2007. Međunarodni sud donio je presudu u kojoj između ostaloga stoji:

“Nakon pažljivo pregledanih dokaza, i uzimajući u obzir ono što je predstavljeno Međunarodnom sudu za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije, sud je zaključio da je uz pomoć odlučujućih dokaza utvrđeno da su članovi zaštićene skupine bili žrtve sistematskog masovnog maltretiranja, prebijanja, silovanja i mučenja što je uzrokovalo ozbiljnu tjelesnu i duhovnu povredu tijekom sukoba, osobito u zatvoreničkim logorima...Međutim, sud je na temelju dokaza zaključio da nije odlučujuće utvrđeno da su ta zlodjela, iako se mogu opisati kao ratni zločini i zločini protiv čovječnosti, napravljena sa specifičnom namjerom (dolus specialis) uništenja zaštićene skupine, u cijelosti ili djelomično, što je potrebno za nalaz da je počinjen genocid.“

Zaključak suda je upitan jer radilo se o genocidu; dio osoba bio je zatočen samo zato jer su bili hrvatske ili bošnjačke nacionalnosti. Da bi se zločin genocida prikrio, uveden je novi termin – etničko čišćenje.

Osuđeni su: Milomir Stakić (na kaznu od 40 godina zatvora), Radoslav Brđanin (osuđen je na 32 godine zatvora), Nikola Kovačević (12 godina zatvora) i drugi.

Logor Trnopolje (kraj Prijedora)

Koncentracijski logor Trnopolje bio je u funkciji od svibnja do listopada 1992. godine. Otvorili su ga lokalni Srbi i u njemu zatočili Bošnjake i Hrvate, uglavnom civile. Prema procjeni Organizacije Ujedinjenih naroda kroz logor je prošlo od pet do šest tisuća logoraša, od toga 300 djece i 3.000 žena. Ne zna se točan broj ubijenih u logoru; procjene se kreću od najmanje 20 do više od 200 osoba, pa čak i 500 osoba.

Za logor je svjetska javnost saznala zahvaljujući televizijskoj snimci (ITN-a) koja prikazuje izmučene logoraše iza bodljikave žice, 5. kolovoza 1992. godine. Nakon saznanja o postojanju logora logor su posjetili predstavnici Međunarodnog Crvenoga križa.

Uvjeti života bili su neljudski; logoraši su morali ići na prisilni rad, nije bilo električne energije, spavali su na podu i slami. Žene su bile sustavno silovane. Neki logoraši su odvedeni izvan logora i otada im se izgubio trag (ubijeni su, ali se na zna gdje su posmrtni ostatci).

U listopadu je logor zatvoren. Prije izlaska iz logora logoraši su morali potpisati izjavu da se odriču svoje imovine i da njihova imovina pripada Republici Srpskoj. Dana 21. kolovoza 1992. godine, prilikom evakuacije zatočenika, Srbi su autobusima odveli 150 do 200 logoraša iznad jedne provalije i tu ih strijeljali (masakr na Korićanskim stijenama).

Logor Bileća i Morinj

Na području Bileće bio je logor Bileća s nekoliko mjesta zatočenja: Hall, policijska stanica, internat, civilni zatvor, đlački dom, podrum, logor, škola rezervnih oficira i vojne barake. U logorima Bileća i Morinj bili su zatočeni civili i pripadnici Zbora narodne garde koje je JNA zarobila tijekom agresije na Dubrovnik i dubrovačko primorje.

Logor Batković pokraj Bijeljine

Logor je otvoren 1. travnja 1992. godine na poljoprivrednom dobru. Logoraši su bili smješteni u dva skladišta. U logoru su bili zatočeni pripadnici HVO-a, Armije BiH kao i civili muslimanske vjeroispovijesti (koji su naknadno premješteni u logor Manjača). Nema točnih podataka koliko je osoba bilo zatočeno u logoru. Oko 80 osoba vode se kao nestale.

Osim ovih logora bili su logori u napuštenom rudniku Tomašica, u Brežićanima i Sportskom centru u Prijedoru, logor Luka (Brčko), sportska dvorana Partizan (u centru Brčkog), u selu Peagićevo, Miljevina (Foča), Partizan (ženski zatvor u Foči), KPD u Donjem Polju, logor na Ilidži, KPD Kula, u Sarajevu (Rajlovac, na Vracama, na aerodromu) i drugdje.

Izvori:

- Jakša Raguž: Sjećanja na logore Morinj, Bileća, Kumbor i Mostar
- Ratni zločini srpskih snaga nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini
- Vlado Radošić: Pakao srpskog logora Stara Gradiška 1991. godine
- Ivica Mlivončić: Zločin s pečatom, drugo izdanje, vlastita naklada, Tisak: FRAM, Mostar, 2001.
- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.

5. Srpska rušenja hrvatskih sakralnih objekata tijekom rata u Bosni i Hercegovini (1991. – 1995.)

Tijekom agresije Srbije na Bosnu i Hercegovinu i tijekom muslimansko-hrvatskog sukoba uništeni su mnogi sakralni objekti (crkve, župne kuće, samostani, kapelice, groblja, džamije).

Uništavanje sakralnih objekata i drugih crkvenih zdanja u Bosanskoj Posavini

Prostor Bosanske Posavine „pokriven“ je s četiri dekanata Vrhbosanske nadbiskupije: Brčanski, Derventski, Dobojski i Šamački. U navedena četiri Dekanata vjerski život za 159.997 rimokatolika bio je organiziran kroz dva samostana (Plehan i Tolisa) te 46 župne i 44 filijalne crkve.

Srbi su 1992. godine izvršili agresiju na Bosnu i Hercegovinu te su pravile koridor kroz Bosansku Posavinu. Zauzeli su Derventski dekanat (15 župa, 48.481 katolika) te protjerali sve vjernike i porušili sve crkve. Također su zauzeli Dobojski dekanat (14 župa, 42.465 katolika) i protjerali stanovništvo (ostalo je oko 800 vjernika u selima blizu Gradačca i u samom Doboju), a crkve su porušili. Srbi su slično postupili i u preostala dva dekanata: Šamačkom (8 župa, 40.556 katolika) i Brčanskom (9 župa, 28.495 katolika). Većinu vjernika su protjerali, a crkve porušili.

Banjalučki kulturolog mr. Srđan Šušnica zabilježio je: *“U Banjoj Luci i na teritoriji današnje RS, gotovo svi nesrpski, muslimanski, katolički, hrvatski, bošnjački ili bosansko-hercegovački kulturni i memorijski narativi i identifikacije nalaze se pod tepihom dubokog zaborava. Svi nazivi ulica, škola, mjesnih zajednica, sela koji su nosili neku bosansko-hercegovačku ili muslimansku ili katoličku simboličku naraciju ili su percipirani kao nedovoljno srpskim izbrisani su i zamijenjeni simboličkim srpskim identifikacijama...”*

Srpske postrojbe (JNA, VRS, paravojne srpske postrojbe) potpuno su uništile 225 sakralnih objekata, teško su oštetili 213 objekata, a oštetili 268 objekata. Ukupno su Srbi uništili i oštetili 706 katoličkih sakralnih objekata. U Vrhbosanskoj nadbiskupiji uništeno/oštećeno je 400 sakralnih objekata, 203 u Banjalučkoj biskupiji i 103 u Mostarsko-duvanjskoj te jedan u Trebinjsko-mrkanjskoj biskupiji. U tablici br. 1. navedeni su skupni podatci o uništenim i oštećenim sakralnim objektima Hrvata u BiH koje su počinili Srbi.

Tablica 1. Uništavanje hrvatskih sakralnih objekata u BiH koje su počinili Srbi

	Potpuno uništeno	Teško oštećeno	Oštećeno	Ukupno

Župne crkve	64	40	43	147
Ostale crkve	53	40	38	131
Kapele	44	32	57	133
Župne kuće i ostali župni objekti	56	65	56	177
Samostani	8	9	6	23
Groblja	0	27	68	95
Ukupno	225	213	268	706

Ukupno je u BiH uništeno i oštećeno 185 župnih crkava, 168 ostalih crkava, 227 kapela, 226 župne kuće i ostali župni objekti, 30 samostana, 164 groblja. Ukupno je srušeno i oštećeno 1.000 katoličkih objekata u Bosni i Hercegovini tijekom rata od 1992. do 1995.

Katolički i muslimanski vjerski objekti u općini Banja Luka i šire srušeni su ili teško oštećeni. U Banjalučkoj biskupiji srušena je čak 81 katolička crkva. Srušeno je i svih 16 džamija. Preko 90 % katoličkih crkava devastirano je. Mnogi od oštećenih ili srušenih objekata bili su kulturno povijesni spomenici pa je teško i procijeniti kolika je šteta nanescena njihovim uništavanjem. Uništavanje katoličkih sakralnih objekata od strane Srba i Muslimana bilo je s ciljem uništavanja hrvatskog identiteta u Bosni i Hercegovini.

Treba podsjetiti da godine 1400. – 1450. u Bosni i Hercegovini nije bilo Muslimana (Bošnjaka); bili su katolici 96% ili 750.000 i pravoslavci 4% ili 30.000. Godine 1991. u Bosni i Hercegovini bilo je 1.902.956 (47%) muslimana, 1.366.104 pravoslavaca (34%) i 760.852 (19%) katolika.

Izvori:

- Raspeta crkva u Bosni i Hercegovini; Uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991. – 1996.), Banja Luka, Mostar, Sarajevo, Zagreb, 1997.
- Ante Orlovac: Gubitci Banjalučke biskupije u ratu 1992. – 1995. (Banja Luka, 2018.)
- Ivica Mlivončić: Zločin s pečatom, drugo izdanje, vlastita naklada, Tisak FRAM, Mostar, 2001.
- Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini i Sjeverozapadnoj Bosni 1991. – 1995., glavni urednik Ante Milinović, Savez zajednica udruga Hrvata izbjeglica i povratnika Sjeverozapadne Bosne i Bosanske Posavine (Zagreb, Orašje), Centar za istraživanje i dokumentaciju (Mostar), Centar za dokumentaciju o Domovinskom ratu (Zagreb, Sarajevo, Mostar, Orašje), Hrvatski informativni centar (Zagreb), Zagreb-Orašje-Mostar-Sarajevo, 1999.

6. Zločini Srba nad Hrvatima po općinama od 1991. do 1995. godine

Ženevske konvencije o zaštiti civilnih osoba u vrijeme rata od 12. kolovoza 1949. godine i Dopunski protokoli uz Ženevske konvencije (Protokol I. i II.) regulirale su kakav odnos treba biti prema civilnom stanovništvu za vrijeme trajanja sukoba. Ženevskim konvencijama o zaštiti civilnoga stanovništva za vrijeme trajanja rata obuhvaćeno je cjelokupno stanovništvo, bez ikakvog nepovoljnog razlikovanja, bez obzira na njihovu rasu, vjeru, spol, političko uvjerenje, državljanstvo (članak 13.). Cilj i svrha ovih Konvencija je ublažavanje patnji civilnom stanovništvu uzrokovanih ratnim sukobima.

U navedenim Konvencijama i Protokolima regulirano je da civilno stanovništvo i pojedini civili uživaju opću zaštitu od opasnosti koja je posljedica vođenja vojnih operacija, odnosno izvođenja borbenih djelovanja (članak 51.). Ovim člankom je zabranjeno da civilno stanovništvo i pojedini civili budu predmet vođenja rata. Poduzimanje mjera i radnji koje za cilj imaju širenje terora među civilnim stanovništvom strogo su zabranjeni. Pored ovih zabrana Konvencijama i Protokolima zabranjeno je iscrpljivanje stanovništava glađu kao metoda ratovanja, kao i prisilno deportiranje ili premještanje stanovništva. Civili ne smiju biti prisiljeni da napuste svoju teritoriju iz razloga koji su u vezi sa sukobom (članak 17. stavak 2.).

Tijekom srbijanske agresije i muslimansko-hrvatskoga sukoba na području bivše države Jugoslavije civili su bili žrtve sukoba i agresije. Civili su ubijani, ranjavani, protjerivani, zatvarani, izgladnjivani, mučeni, silovani, ozlijeđivani itd. Prema civilima su nehumano postupale sve zaraćene strane, neki više drugi manje (kako kada i kako gdje). Svi su kršili međunarodne Konvencije i Protokole i počinili ratne zločine. Humanitarno pravo najviše su kršili Srbi, zatim Muslimani pa Hrvati.

Tijekom Domovinskoga rata u Bosni i Hercegovini (BiH) Srbi su počinili ratne zločine nad 2.033 Hrvata (1560 odraslih civila, 386 pripadnika HVO-a te 87 djece). Navedeni brojevi žrtava odnose se samo na ubijene civile i zarobljene pripadnike HVO-a izvan borbenih aktivnosti koji spadaju u kategoriju ratnog zločina.

U tablici 1. navedeni su podatci o broju ubijenih civila i zarobljenih pripadnika HVO-a koje su počinili Srbi, a spadaju u kategoriju ratnoga zločina. Ovdje nisu navedeni podatci o broju poginulih ili ubijenih pripadnika HVO-a (Hrvata) tijekom vojnih akcija.

Tablica 1. Broj ubijenih civila i zarobljenih pripadnika HVO-a po općinama od strane Srba

Redni broj	Općina – Srbi	Broj ubijenih
1.	Banja Luka	106
2.	Bihać	30
3.	Bijeljina	2
4.	Bileća	1

5.	Bosanska Dubica	5
6.	Bosanska Gradiška	23
7.	Bosanska Kostajnica	2
8.	Bosanska Krupa	2
9.	Bosanski Brod	66
10.	Bosanski Novi	3
11.	Bosanski Petrovac	1
12.	Bosanski Šamac	47
13.	Bosansko Grahovo	2
14.	Brčko	77
15.	Breza	1
16.	Bugojno	1
17.	Busovača	5
18.	Čapljina	6
19.	Derвента	115
20.	Doboj	34
21.	Donji Vakuf	4
22.	Drvar	2
23.	Foča	1
24.	Glamoč	8
25.	Gradačac	24
26.	Grude	2
27.	Jajce	54
28.	Ključ	13
29.	Konjic	6
30.	Kotor Varoš	172
31.	Kupres	49
32.	Laktaši	3
33.	Livno	14
34.	Ljubija	3
35.	Ljubuški	1
36.	Modriča	48
37.	Mostar	70
38.	Mrkonjić Grad	13
39.	Nevesinje	12
40.	Odžak	79
41.	Olovo	2
42.	Orašje	86
43.	Prijedor	186
44.	Prnjavor	18
45.	Prozor-Rama	5
46.	Ravno	24

47.	Sanski Most	96
48.	Sarajevo	481
49.	Skender Vakuf (Kneževo)	2
50.	Srebrenica	1
51.	Srebrenik	1
52.	Stolac	30
53.	Široki Brijeg	7
54.	Teslić	2
55.	Tomislavgrad	2
56.	Travnik	14
57.	Trebinje	6
58.	Ugljevik	8
59.	Višegrad	3
60.	Vitez	2
61.	Zavidovići	1
62.	Zvornik	2
63.	Žepče	3
	UKUPNO	2033

- Izvor: Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.

6.1. Srpski zločini u općini Banja Luka

Na području općine Banja Luka tijekom Domovinskoga rata ubijeno je 106 Hrvata civila. U Banja Luci (u gradu) ubijeno je 18 osoba, u Barlovcima 27 osoba, u naselju Budžak 4 osobe, u naselju Česma 6 osoba, u Ivanjskoj 3 osobe, u naselju Motike 11 osoba, u naselju Petrićevac 14 osoba, u naselju Presnače 7 osoba, u naselju Trn 8 osoba i u Šimićima 8 osoba.

Iako u banjalučkoj općini nije bilo većih ratnih djelovanja proglašeno je oko 80.000 Hrvata i Bošnjaka, a više od 400 Bošnjaka/muslimana i Hrvata je ubijeno.

U općini Banja Luka živjelo je 29.026 Hrvata prema popisu iz 1991. godine. Prema popisu iz 2013. godine u banjalučkoj općini živi 5.104 Hrvata. Broj Hrvata u banjalučkoj općini se smanjio za 23.922 stanovnika. Hrvati su 1991. godine činili 14,80% stanovništva općine, a

2013. godine samo 2,80%. Broj Hrvata u banjalučkoj općini smanjio se za 82,42%. jer je izvršeno etničko čišćenje.

Prema podacima koje je prikupila Banjalučka biskupija, na području grada Banja Luka, od kolovoza 1991. do prosinca 1995.godine, ubijeno je sedamdeset građana hrvatske nacionalnosti. Na području Banjalučke biskupije ubijeno je 420 civila (izvor, biskup dr. Franjo Komarica).

Ukupni broj žrtava katolika na području Banjalučke biskupije u Domovinskom ratu iznosi 1.054 ubijena Hrvata (910 muškaraca i 144 žene), a više od polovice su bili civili! Ubijeno je čak 614 civila hrvatske nacionalnosti (među njima 7 svećenika i jedna redovnica) te 440 vojnika (pripadnika različitih vojski, najviše HVO-a).

Izvori:

- Ante Orlovac: Gubitci Banjalučke biskupije u ratu 1992. – 1995. (Banja Luka, 2018.); Europska akademija Banjalučke biskupije “Prešućivani zločin” (Međunarodni studijski dan)
  - Justice Report, izjave biskupa Komarice, činjenice iz haških presuda: Kako je Banja Luka postala glavni grad Republike Srpske (II.) / Nenad Stevandić
  - Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.
-

6.2. Srpski zločini u općini Bihać

Rezultati popisa stanovništva iz 1991. i 2013. godine pokazuju da se broj Hrvata u općini Bihać smanjio za 41,51% (2.317 osoba). Tijekom Domovinskoga rata u Bihaću je poginulo i ubijeno 30 Hrvata (poginuli su od posljedica granatiranja, od mina, zlostavljanja i ubojstva). Ubijena su dva pripadnika HVO-a i tri djeteta. Radi se o ratnom zločinu protiv civilnoga stanovništva.

Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (Sarajevo) u Bihaću je tijekom rata (1991. – 1995.) ukupno ubijeno 95 osoba hrvatske nacionalnosti (10 civila i 85 vojnika).

Agresor je također uništavao katoličke crkve na prostoru općine Bihać (župa Bihać i župa Zavalje) koje su u sastavu Banjalučke odnosno Riječko-senjske nadbiskupije. Osim crkava agresor je uništavao župne kuće, kapelice i groblja. Cilj agresora bio je uništavanje tragova življenja nesrba na prostorima koje je agresor okupirao. Broj Hrvata katolika se tijekom godina smanjivao; godine 1937. ih je bilo 5.450, godine 1991. bilo ih je 3.674, a 2005. još manje – 2.856.

Crkva Gospe Lurdske na Skočaju oštećena je u jesen 1992., a srušena u studenom 1994. godine. Župna crkva sv. Franje Asiškoga spaljena je u studenome 1994. godine kao i župna kuća.

Izvori:

- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.
  - Mujo Begić: U opsadi 1201 dan – Sigurna zona UN-a Bihać
-

6.3. Srpski zločini u Bosanskoj Dubici

Broj Hrvata se u Bosanskoj Dubici smanjio za 44,06%. Ubijeno je 5 civila:

- 24. kolovoza 1992. ubijena je obitelj Koščak: majka Anđela, otac Joža i sin Mladen.
- U prosincu 1992. ubijen je Antun Marić rođen 1930. godine.
- 2. srpnja 1993. ubijena Marija Jurković rođena 1935. godine.

Izvor: Davor Marijan i suradnici

6.4. Srpski zločini u općini Bosanska Gradiška

U mjestima Bosanska Gradiška, Čatrnja, Donja Dolina, Dolina, Nova Topola i Donja Varoš ubijena su 22 civila, a 4 civila se vode kao nestali.

Davor Marijan i suradnici naveli su imena 23 žrtve ratnoga zločina u Bosanskoj Gradiški.

Popis stanovništva iz 2013. godine pokazao je manji broj Hrvata u Bosanskoj Gradiški s obzirom na popis stanovništva iz 1991. godine. Broj Hrvata bio je za 75,83% (2.591) manji nego prije rata (popis iz 1991. godine).

Župnik u Bosanskoj Gradiški za vrijeme okupacije bio je don Žarko Vladislav Ošap. O tom vremenu je kazao:

„Jedan lijepi broj svećenika banjalučke biskupije u ratu je doživio mnoga maltretiranja, zatvore, logore, ali jedan dio ih je i smrtno stradao – njih osam, plus jedna časna sestra. I ja sam prošao jedan vid fizičkoga maltretiranja. Ali najvećim dijelom ja sam u ratu nastojao biti uistinu čovjek od pomoći drugima ne pitajući tko je i kako se zove. I to sam sa svojim župljanima koji su ostali mogao i odraditi“, kaže don Žarko.

Dvadeset godina nakon ovih zločina nije procesuiran nitko za zločine počinjene nad Hrvatima Bosanske Gradiške. Ratne rane teško zacjeljuju, kaže don Žarko, no iz ne tako davne ratne prošlosti mogu se izvući i određene pouke:

„Osobno, ja sam izvukao da i u ratu itekako naiđete na čovjeka koji je spreman pomoći. Dok te jedni maltretiraju i ubijaju, drugi ti iz tog istog naroda pomažu – i ja se i ovom prilikom želim od srca zahvaliti svim tim ljudima, a bili su većina u Bosanskoj Gradišci, gdje smo mogli zajednički djelovati za dobro čovjeka - ja osobno ponajviše javno, a oni možda onako malo tajno, ali se itekako mnogo toga i dobrog učinilo.“

Stradanje obitelji Romanešen

“Romanešen (Gregora) Mihajlo – muškarac, po nacionalnosti Ukrajinac, rođen 1908. godine iz sela Čatrnja (općina Bos. Gradiška). Pripadnici srpskih snaga su ga , 20. srpnja 1992. godine, spalili zajedno s kućom u kojoj je živio. Mihajlovoj kćeri Dragici (tada stara oko 37 godina) koja je bila očevidnicom ovog strašnog zločina, od tada se gubi svaki trag, a prema kazivanju svjedoka, Dragicu su nekoliko dana prije napada na njenog oca uhodili pripadnici srpskih snaga.” Zločin je izvršila srpska diverzantska skupina “Škorpioni”.

Počinitelji, iako su bili poznati, nisu odgovarali za ovaj gnjusni zločin.

Izvori:

- "Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima (1991. – 1995.) u Bosanskoj Posavini i Sjeverozapadnoj Bosni", Savez zajednica Udruga Hrvata izbjeglica i povratnika i Centra za dokumentaciju o Domovinskom ratu, Zagreb, Orašje, Mostar, Sarajevo 1999. godine
- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.

6.5. Srpski zločin u općini Bosanska Kostajnica

Srbi su u Bosanskoj Kostajnici ubili dvoje civila u njihovoj kući.

Izvor: Davor Marijan i suradnici

6.6. Srpski zločini u Bosanskom Brodu

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Bosanskom Brodu živjelo je 13.949 Hrvata, a prema popisu stanovništva iz 2013. bilo ih je samo 3.287 (76,44% manje).

Srpske postrojbe počinile su ratni zločin nad 66 osoba hrvatske nacionalnosti u općini Bosanski Brod (Davor Marijan i suradnici). Braniteljska statistika navodi više od 90 stradalnika.

Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (Sarajevo) u Bosanskom Brodu je tijekom rata (1991. – 1995.) ukupno ubijeno 233 osobe hrvatske nacionalnosti (43 civila i 190 vojnika).

Međutim, u obrani Bosanske Posavine poginulo je 426 pripadnika 101. bosansko-brodske brigade, a 1417 ih je ranjeno.

Srbi su izvršili agresiju na općinu Bosanski Brod, granatirali su gradske četvrti i sela u općini, ubijali civilno stanovništvo i zarobljene pripadnike HVO-a pa su na taj način počinili ratni zločin. Navedeni su pojedini slučajevi ratnog zločina. Nisu navedeni pripadnici HVO-a koji su poginuli tijekom borbenih aktivnosti.

Kronologija zločina

- Srbi su 4. ožujka 1992. godine izvršili žestoki minobacačko-pješački napad na grad iz naselja Brodskog Polja. Ranjeno je šest građana Bosanskog Broda, a nanesena je i veća materijalna šteta na stambenim i drugim objektima.
- Dana 6. ožujka 1992. godine uklanjaju se barikade s magistralnih prometnih pravaca prema Derventi i Odžaku, a most na Savi se otvara za pješake pa most prelazi oko 1.500 žena i djece te odlaze k rodbini u Slavonski Brod (etničko čišćenje).
- Srpski rezervisti pokušali su 14./15. ožujka 1992. ući u grad i minirati Rafineriju nafte.
- Pripadnici srpskih snaga, predvođeni zamjenikom zapovjednika "Belih orlova" Draganom Mičićem, u selu Donja Vrela su 25. ožujka 1992. godine uhitili dvojicu mještana (Hrvata) te ih odveli u selo Liješće, mučili ih i ubili. Tijela su bacili u rijeku Savu.
- Pripadnici srpskih snaga 28. ožujka 1992. nasilno ulaze u hrvatske kuće, pretražuju ih, pljačkaju i uništavaju.
- Pripadnici Tuzlanskog korpusa JNA i naoružani Srbi iz Zborišta teškim topništvom granatiraju 6. travnja 1992. sela Koraće i Novo Selo. Ispalili su oko 500 granata, te 24 rakete iz višecjevnog bacača raketa (VBR). Nakon topničke pripreme uslijedio je pješački napad na selo Koraće iz pravca sela Gornje Barice i Kostreša.
- U travnju 1992. srpska postrojba zvana „Beli orlovi“ napušta bosansko-brodsku općinu odvođeci zarobljene Hrvate na rijeku Savu gdje ih ubija (većinu strijeljaju).
- Tijekom srpske okupacije Bosanskog Broda ubijene su 3 osobe.
- U selu Brusnica 15. srpnja 1992. ubijene su 3 osobe.
- Ubijeno je 9 Hrvata iz sela Koraći.
- U selima Kolibe i Kričanovo zarobljeno je i ubijeno 9 osoba (među njima 6 pripadnika HVO-a).
- U Novom Selu ubijeno je 17 osoba.
- Pripadnici srpskih snaga su u selu Donja Vrela od ožujka do svibnja 1992. ubili 20 osoba.
- Još je ubijeno 5 osoba u selima (Vinska, Višnjik) i u Bosanskom Brodu.

Uništeni i oštećeni sakralni objekti

- crkva sv. Ilije Proroka i župna kuća (župa Bosanski Brod)
- kuća sestara Služavki Malog Isusa (župa Bosanski Brod)
- župna crkva Rođenja blažene Djevice Marije, župna kuća i vjeronaučna dvorana (župa Velika Brusnica)
- župna crkva sv. Mihovila Arkandela i župna kuća (župa Kolibe)
- župna crkva Uznesenja blažene Djevice Marije, župna kuća i vjeronaučna dvorana (župa Koraće)
- župna crkva Presvetog Srca Isusova i župna kuća. (župa Novo Selo)
- grobljanska kapelica i groblje (župa Novo Selo)
- kapelica (župa Novo Selo)
- filijalna crkva (župa Žeravac)

Izvori:

- Ratni zločini u BiH – Ratni zločini srpskih snaga nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini
- "Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima (1991. – 1995.) u Bosanskoj Posavini i Sjeverozapadnoj Bosni", Savez zajednica Udruga Hrvata izbjeglica i povratnika i Centra za dokumentaciju o Domovinskom ratu, Zagreb, Orašje, Mostar, Sarajevo 1999. godine
- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.

6.7. Srpski zločini u općini Bosanski Šamac

Tijekom srpske agresije u Bosanskoj Posavini izvršeno je etničko čišćenje. Prije rata je u općini Bosanski Šamac živio 14.731 Hrvat (popis stanovništva iz 1991.), a prema popisu iz 2013. bilo ih je samo 2.426. Broj Hrvata koji žive u općini smanjio se za 83,53% (12.305 stanovnika).

U općini Bosanski Šamac izvršen je ratni zločin. Ubijeno je 47 osoba hrvatske nacionalnosti u mjestima: Bosanski Šamac (7), Crkvina (6), Gornji Hasići (3), Donji Hasući (5), Tišina (4), Novo Selo (9), Tursinovac (1), Kornica (10) i Srednja Slatina (3).

Davor Marijan i suradnici navode imena 44 žrtve ratnog zločina kojeg su počinili Srbi.

Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (Sarajevo) u Bosanskom Šamcu je tijekom rata (1991. – 1995.) ukupno ubijeno 156 osoba hrvatske nacionalnosti (39 civila i 117 vojnika).

Kronologija zločina

- 7. svibnja 1992. ubijene su 4 osobe.
- 10. svibnja 1992. ubijeno je 5 osoba.
- 24. lipnja 1992. ubijeno je 5 osoba.
- U naseljima koja pripadaju općini Bosanski Šamac ubijeno je 19 osoba.
- Srbi su ubili 14 zarobljenika HVO-a.

Na području općine Bosanski Šamac agresori su počinili od 29. studenoga 1991. do 1. travnja 1992. godine 23 diverzije (rušeni su dalekovodni stupovi, oštećeno je atomsko sklonište u krugu poduzeća “Hrana-produkt”, most na rijeci Savi, pruga Bosanski Šamac – Sarajevo, privatni i gospodarski objekti u vlasništvu Hrvata i drugo.

Agresor je okupirao Bosanski Šamac 17. travnja 1992. godine. Nakon okupacije grada pripadnici srpskih snaga organiziraju masovna uhićenja Hrvata i Muslimana, civila, uglavnom muškaraca.

Pripadnici JNA i naoružani Srbi su na selo Bazik ispalili 19. travnja 1992. godine dva punjenja, odnosno 64 rakete, iz višecjevnog bacača raketa (VBR).

Na Uskrs, 19. travnja 1992., srpske snage okupirale su ostale dijelove općine Bosanski Šamac (sela Gornji i Donji Hasić, Tišina, Nova Sela, Grebnica i druga. Hrvatsko pučanstvo je izbjeglo ili je prognano. Pripadnici srpskih snaga počinili su okrutne zločine nad bespomoćnim civilima koji su ostali u svojim kućama. Tako su u sela Tišini, u dijelu zvanom Hrvatska Tišina, ubili nekoliko staraca, a u Novom Selu najmanje osmero civila.

Pripadnici srpskih snaga u selu Donjem Hasiću brutalno ubijaju (26. travnja 1992.) nekoliko mještana Hrvata koji nisu uspjeli pobjeći. U logoru u Bosanskom Šamcu ubijen je Ante Brandić, zvani Dukan, iz sela Donjeg Hasića.

Pripadnici srpskih snaga bezrazložno uhićuju (1. svibnja 1992.) i u selu Obudovcu, u dvorištu tamošnje pravoslavne crkve, drže zatočeno oko 150 civila Hrvata, muškaraca i žena, veći broj djece i nekoliko trudnica.

Tijekom noći 6. na 7. svibnja u logoru u selu Crkvini, u koji su pripadnici srpskih snaga u zatočeništvo doveli uhićene Hrvate i Muslimane, brutalno je od strane srpskih snaga ubijeno 16 civila Hrvata i Muslimana iz Bosanskog Šamca i drugih krajeva.

Dana 7. svibnja 1992. pripadnici srpskih snaga ušli su u logor zvan Magacin (u selu Crkvine) te ubili 17 zatočenika.

Pripadnici srpskih snaga brutalno su u selu Kornici ubili najmanje deset civila Hrvata, mještana tog sela koji nisu uspjeli pobjeći (7. svibnja 1992.).

Veliki grad-logor

U gradu-logoru je od 17. travnja 1992. do 15. lipnja 1993. godine bilo zatočeno više tisuća zatočenika. Uvjeti života u logoru bili su ispod svake ljudske razine, a zatočenici su maltretirani na razne načine. Bosanski Šamac bio je prešućeni i zatajeni veliki grad-logor u kome su smrt našli brojni Hrvati i Muslimani. Međunarodni Crveni križ nikada nije posjetio logor u Bosanskom Šamcu?!

Uništavanje sakralnih objekata

Šamački dekanat je imao 8 župa s 40.556 katolika. Sve crkve u Šamačkom dekanatu bile su mete agresora, a većina crkava je uništena. Župna crkva Presvetog Srca Isusova (župa Bosanski Šamac) potpuno je uništena, a prostor na kojemu je bila izgrađena potpuno je očišćen. Župna kuća je opljačkana i zauzeta od srpskih postrojbi, a vjeronaučna dvorana potpuno je uništena.

Za počinjene zločine na Haškom sudu (ICTY) osuđeni su Blagoja Simić na 15 godina zatvora, Miroslav Tadić na 8 godina, a Simo Zarić na 6 godina zatvora. Pokajnik Stevan Todorović (bivši šef policije) priznao je krivnju. Ubrzo je pronađen mrtav pod čudnim okolnostima.

Haški sud je u presudi Blagoju Simiću zaključio: *“Donosio je odluke kojima su kršena prava Hrvata i Muslimana, na temelju kojih su oni nezakonito zatvarani, mučeni, raseljavani... Na 156 stranica haaške presude piše da je on kao najviši civilni dužnosnik morao znati za zločine. Rezultat takve politike je oko 250 ubijenih civila, tisuće srušenih kuća, a broj nesrba je sa 17.000 pao na tristotinjak ljudi. Sudjelovao je ili odobravao nasilno zauzimanje općine, izdavao je zapovijedi, utvrđivao je politiku i donosio odluke kojima su kršena prava Hrvata i muslimana, kao i drugih nesrpskih stanovnika na osnovi kojih su oni nezakonito zatvarani, mučeni, raseljavani, a njihova imovina je uništena.*

Zanimljivo je da se osuđeni Blagoje Simić, nakon što je odslužio 2/3 kazne, vratio u Bosanski Šamac i postao šef Doma zdravlja!

Izvori:

- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.
  - knjiga Dragana Lukača “Bosanski Šamac grad-logor”
-

6.8. Srpski zločin u Bosanskom Grahovu

Dana 24. travnja 1992. godine srpski ekstremisti ubili su bračni par Vulić u njihovoj kući: Mandu Vulić rođenu 1912. i Matu Vulića rođena 1911. godine.

6.9. Srpski zločini u općini Brčko

Tijekom rata u Bosni i Hercegovini (BiH) od 1992. do 1995. godine broj Hrvata znatno se smanjio; prema popisu iz 2013. godine broj stanovnika hrvatske nacionalnosti bio je manji za oko 5 tisuća (22,47%).

Na području općine Brčko izvršen je ratni zločin; ubijeno je 77 Hrvata (civila i zarobljenih pripadnika HVO-a). U knjizi Davora Marijana i suradnika navode se imena 77 žrtava.

U Brčkom su Srbi izvršili ratni zločin nad Muslimanima; ubili su 525 civila Bošnjaka.

U općini Brčko ubijene su 53 osobe u mjestima: Brčko (3), Laništa (14), Vulšić Donji (4), Boće (2), Bijela (7), Cerik (2), Skakava Donja (1), Krepšić (4), Gorice (7), Ulice (6) i Gornji Zovik (3).

Kronologija zločina

- 8. svibnja 1992. na području općine Brčko (sela Krepšić, Gorice, Marković Polje, Vukšić, Laništa i Ulice) ubijeno je 28 osoba.
- U svibnju 1992. ubijene su 4 osobe.
- 30. kolovoza 1992. u naselju Čađevac (Općina Brčko) srpski dobrovoljci iz Novog Sada i lokalni srpski vojnici ubili su 4 osobe, a ostale su maltretirali.
- U razdoblju od 1992. do 1995. ubijeno je i nestalo 40 Hrvata.

Na konferenciji “Brčko '92. – van svake sumnje” istaknuto je da je u općini Brčko od 1991. do 1995. godine ubijeno 1.658 ljudi, a najveći broj zločina počinjen je 1992. godine kada su stradale 944 osobe (iskaz svjedoka na sudu u Beogradu).

*Predstavnicom Istraživačko-dokumentacionog centra **Snežana Filipović** rekla je da je u Brčkom stradalo 911 Bošnjaka, 554 Srba, 116 Hrvata i sedam pripadnika ostalih nacionalnih grupa i navela strukturu i rodnu pripadnost žrtava:*

„Civila je 505, a vojnika 1153. Takođe je rađena i analiza ubijenih i nestalih po spolnoj pripadnosti, gdje je žena bilo 99, a muškaraca 1.559.“

Na području općine Brčko Srbi su otvorili logor “Luka” za Muslimane i Hrvate. Osim ovoga logora mučilišta i stratišta bila su još i na navedenim mjestima: DTV Partizan, Hotel Posavina, Zgrada Sekretarijata unutrašnjih poslova u Brčom, kafana Westfalija, Hotel Galeb, Laser autodepo. U kolovozu 1992. logor je zatvoren nakon najave Međunarodnog Crvenog križa da će izvršiti inspekciju. Zatočenici su prebačeni u logor Batkoviće kod Bijeljine.

Zločini u Brčkom bili su navedeni i u optužnicama ICTY-a, na suđenju srpskim političarima i ideolozima genocida: Slobodanu Miloševiću, Vojislavu Šešelju, Radovanu Karadžiću, Biljani Plavšić, Momčilu Krajišniku, Goranu Jelisiću i Ranku Češiću. Goran Jelisić je osuđen na 40 godina zatvora, Ranko Češić na 18, Momčilo Krajišnik na 20 godina i Biljana Plavšić na 11 godina zatvora. Haški sud je bio politički sud pa je sve optužene oslobodio optužnice za genocid iako se radilo o genocidu. Svjedočanstva zatočenika na sudu u Hagu daju pravu sliku o kakvim logorima se radilo i kako su počinjeni zločini.

Također su uništeni i oštećeni sakralni objekti u Brčanskom dekanatu.

- župna crkva Presvetog Srca Isusova (župa Brčko)
- župna crkva Bezgrešnoga Začeca Marijina i Franjevački samostan sv. Ante. (župa Dubrave)
- filijalna crkva Prijedor (župa Dubrave)
- filijalna crkva (spomen-crkva) Srebrenica (župa Bijeljina) i druge župne crkve.

Izvori:

- Ratni zločini srpskih snaga nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini <https://hrcak.srce.hr/file/304432>
- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.

6.10. Srpski zločin u općini Čapljina

Srbi su u razdoblju od 10. travnja do 22. srpnja 1992. godine u selu Hotanj ubili 6 osoba (pripadnika HVO-a).

Izvor Davor Marijan i suradnici.

6.11. Srpski zločini u Derventi

Godine 1991. u Derventi je živjelo 21.592 stanovnika hrvatske nacionalnosti. Prema popisu iz 2013. godine u Dreventi živi 2.573 pripadnika hrvatske nacionalnosti. Broj Hrvata se smanjio za 88,28%. (19. 379 osoba).

U općini Derventa izvršen je ratni zločin; ubijeno je 115 Hrvata što se po međunarodnom pravu svrstava u kategoriju ratnoga zločina. Davor Marijan i suradnici navode manji broj ubijenih, oni navode imena i prezimena 83 žrtve ratnog zločina u općini Derventa.

U gradu Derventi i okolnim naseljima ubijeni su civili i zarobljeni pripadnici HVO-a: u gradu Derventa (15), u Bišnja – Derventa (1), Lug – Derventa (4), Gornji Božinci (2), Kulina – Derventa (5), Kuljenovci – Derventa (6), Mala Sočanica – Derventa (13), Mišinci – Derventa (4), Modran – Derventa (3), Omeragići – Derventa (4), Tetima – Derventa (1), Tunjestala – Derventa (2), Veliki Prnjavor – Derventa (2), Žeravac – Derventa (8), Živinica – Derventa (7); još je ubijen jedan civil. Od granata je 27. svibnja 1992. poginulo 6 vojnika HVO-a.

Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (Sarajevo) u Derventi je tijekom rata (1991. – 1995.) ukupno ubijeno 315 osoba hrvatske nacionalnosti (64 civila i 251 vojnik).

Dana 13. ožujka 1992. četničko-martićevska skupina uhitila je Hrvate Vladu Barišića iz sela Modran i Ivicu Katavića iz sela Komarice. Katavić je ubijen, a vozilo oteto.

Dana 23. ožujka 1992. srpska vojska uhitila je sedamnaest civila iz Omeragića i odvela ih u OŠ "Agići", a potom su isti prebačeni u logor Stari mlin na r. Vijaci koji se nalazio na ulazu u Prnjavor gdje su isti svakodnevno mučeni. Navodno, ova uhićenja su provedena po nalogu Novaka Novića i Milana Vukovića.

Odmah nakon zauzimanja Dervente, Srbi su u gradu i okolici počinili više ratnih zločina. Ubili su veliki broj civila i zarobljenih branitelja grada. Hrvate katolike i muslimane odveli su u logore i zatvore u kojima su ubijani i zlostavljani na najokrutnije načine, gonjeni na prinudni rad i kopanje rovova na bojišnicama, pri čemu su mnogi pogibali. Svu njihovu imovinu Srbi su opljačkali, a većinu kuća zapalili. Grad Derventu su granatiranjem gotovo savnili sa zemljom. Sve katoličke i islamske vjerske građevine su potpuno uništili.

Srbi su takvim genocidnim zločinom, u kojem su ubili i protjerali oko 28 000 ljudi katoličke i islamske vjere, područje Općine Derventa u potpunosti etnički očistili. Prije posljednjega rata u Derventskom dekanatu Vrhbosanske nadbiskupije živjelo je oko 50 000 vjernika. Nakon srpske agresije 1992. godine od žive crkve nije bilo traga.

Uništavanje sakralnih objekata

U Derventskom dekanatu uništeni su, oštećeni i opljačkani svi sakralni objekti.

- župna crkva sv. Jurja i župna kuća (župa Derventa)
- kuća sestara Milosrdnica i Kćeri Božje Ljubavi (župa Derventa)
- župna crkva Prečistog Srca Marijina i župna kuća (župa Foča)
- zavjetna kapelica sv. Roka (župa Foča)
- tri kapelice (župa Foča)
- župna crkva sv. Petra i Pavla (župa Kulina)
- župna crkva sv. Ante i župna kuća (župa Veliki Prnjavor – Sočanica) i drugi.

Izvori:

- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.
- Izvadak iz knjige Ratni zločini srpskih snaga nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini, 1997., izdavač CPD Orašje
- Rat u Bosanskoj Posavini 1992., Jerko Zovak (2009.)
- Ratni zločini u Bosanskoj Posavini 1992. – 1995., Dragan Lukač (2000.)

6.12. Srpski zločini u općini Doboj

Prije rata (1992.) u općini Doboj Bošnjaci su činili 40,56% stanovništva, Srbi 29,13%, a Hrvati 9,86% i ostali 20,43%. Prema popisu iz 2013. godine struktura stanovništva je: Srbi 73,67%, Muslimani 31,45%, Hrvati 2,58% i ostali 2,30%. Broj Hrvata u općini Doboj smanjio se od 2.714 na 1.845, dakle za 869 žitelja.

Srpske vojne (JNA) i paravojne postrojbe (Martćevci, Beli orlovi) počinile su ratni zločin u općini Doboj tijekom 1992. godine. Ratni zločin je počinjen nad 32 Hrvata (Davor Marijan i suradnici).

U naseljima općine Doboj počinjeni su ratni zločini: Bukovac (4 žrtve), Foča (4), Johovac (10), Komarica (8), Ritešić (3), u vojarni u Derventi (2) te još jedna žrtva.

Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (Sarajevo) u Doboju je tijekom rata (1991. – 1995.) ukupno ubijeno 110 osoba hrvatske nacionalnosti (42 civila i 68 vojnika).

Istraživačko-dokumentacijski centar (IDC) registrirao je 2.314 žrtava rata (poginuli i nestali u općini Doboj). Srpske vojne i paravojne postrojbe su u općini Doboj izvršile genocid. Bošnjačko i hrvatsko stanovništvo protjerano je, njihove domove opljačkali su pa zapalili.

Kronologija zločina

- 1. svibnja 1992. srpske snage napale su i uništile selo Makljenovac (općina Doboj) ubivši pri tom veći broj mještana tog sela, civila muslimanske nacionalnosti.
- 3./4. svibnja 1992. pripadnici JNA i naoružani Srbi u potpunosti su okupirali grad Doboj čineći zločine nad Hrvatima i Muslimanima.
- 4. svibnja 1992. pripadnici srpskih snaga minirali su džamiju u Doboju, a na starom gradu (Gradini) izvjesili srpsku zastavu sa četiri ćirilična slova C.
- 10. svibnja 1992. zapaljena su sela Grapska i Šušnjari. Stanovništvo je bježalo pred ubojicama. Prema navodima svjedoka samo u jednoj kući Srbi su zatvorili, a potom spalili 27 starijih osoba. U selima Šušnjara i Grapske izvršen je genocid.
- 29. svibnja 1992., prema popisu kojeg je sačinila dr. Branka Vuković, kombijem su u nepoznato odveženi Hrvati i Muslimani koji su se kao bolesnici nalazili u dobojskoj bolnici.
- 8. lipnja 1992. srpske snage potpomognute pripadnicima JNA s tri združena korpusa (Banjalučki, Kninski i Tuzlanski), njih oko 8.000, otpočelo je opću ofenzivu na prostor Bosanske Posavine.
- 17. lipnja 1992. srpske snage okupirale su područja sela Cera i Komarice. Pučanstvo tih sela (Hrvati) primorani su na progonstvo.
- 18. lipnja 1992. pripadnici srpskih snaga odmah nakon zauzeća otpočeli s provedbom politike genocida: etnički su očistili selo Ševarlije od nesrpskog pučanstva. Jedan dio muškaraca su ubili (devet ljudi), a potom su počeli pljačkanjem imovine po kućama (tehnička roba), tovarili na kamione i odvozili. Srbi su zapalili oko 70 kuća u selu, a 27 mještana Ševarlija odveli u logor.

Presude za počinjene zločine

Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije osudio je Biljanu Plavšić na 11 godina zatvora zbog zločina protiv čovječnosti, između ostalog i za zločine u Doboju.

Vrhovni sud Düsseldorfa osudio je Nikolu Jorgića 1997. godine za počinjene zločine na četverostruki doživotni zatvor.

Bosanski sud za ratne zločine osudio je srpskog zapovjednika Predraga Kujundžića na 22 godine zatvora zbog ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti. Bio je pripadnik postrojbe „Predini vukovi“ koja je djelovala oko Doboja. Osuđen je zbog silovanja i držanja Bošnjaka i Hrvata kao živog štita.

Uništavanje sakralnih objekata

U Dobojском dekanatu srušene su i oštećene katoličke crkve. Uništene i oštećene su crkve u župama: Pečnik, Čardak, Donja Tramošnica, Potočani, Garevac, Gornja Dubica, Gornja Tramošnica, Gradačac, Modriča, Odžak, Pečnik, Posavska Mehala, Prud, Srednja Slatina, Svilaj i Turić.

Izvori:

- Ratni zločini srpskih snaga nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj posavini <https://hrcak.srce.hr/file/304432>
  - Presude: Visoki federalni sud Njemačke, Europski sud za ljudska prava, Sud Bosne i Hercegovine
-

6.13. Srpski zločini u općini Gradačac

Nakon rata (1992. – 1995.) broj Hrvata se u općini Gradačac smanjio za 67,61% (1.916 Hrvata je manje u općini Gradačac, usporedbom popisa stanovništva iz 1991. i 2013. godine).

Tijekom Domovinskog rata u općini Gradačac izvršen je ratni zločin nad 24 pripadnika hrvatske nacionalnosti (Davor Marijan i suradnici).

U općini Gradačac ubijene su 24 osobe u mjestima: Gradačac (4), Pelagićevo (5), Turići (2), Tramošnica (6) i Donje Ledenice (7).

Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (Sarajevo) u Gradačcu tijekom rata (1991. – 1995.) ukupno su ubijene 84 osobe hrvatske nacionalnosti (10 civila i 74 vojnika).

Kronologija zločina

- Pripadnici srpskih snaga su 1. svibnja 1992. bezrazložno uhitili i u pučkoj školi u selu Pelagićevu zatočili više od 50 civila Hrvata, muškaraca, žena i djece.
- Srpske snage izvele su siloviti topničko-pješaćki napad (17. lipnja 1992.) na područje sela Hrgova Donjih nastanjenom Hrvatima. U napadu su ubijena trojica, a ranjena sedmorica Hrvata.
- Srpske snage su po drugi put bezuspješno napali područje sela Hrgova Donjih, 30. lipnja 1992. U znak odmazde pripadnici srpskih snaga mučki iz zasjede ubijaju dvojicu pripadnika HVO-a iz Hrgova Donjih. Tijekom lipnja još je ubijeno 5 osoba.
- Združene srpske snage su 11. srpnja 1992. godine okupirale selo Slatine i protjerali Hrvate. Imovina prognanih Hrvata opljačkana je i uništena.
- Nakon zauzeća sela Donje Lednice (srpanj/kolovoz 1992.) srpske snage ubile i izmasakrirale sedmoricu civila hrvatske nacionalnosti, mještana tog sela.
- Dana 7. rujna 1992. pripadnici združenih srpskih snaga potpuno su opkolili grad Gradačac. Sam grad je pogodilo oko 400 granata (haubičkih, tenkovskih i minobacačkih), veći broj kasetnih bombi koje su na grad izbacivali srpski borbeni zrakoplovi, a srpska pješadija žestoko je napadala gradska naselja Mionicu, Nuskiće, Silobac... Koristili su čak i oklopni vlak kojeg su dovezli iz Knina (Republika Hrvatska). Napadna djelovanja srpskih snaga bila su okrenuta uglavnom na civilne

ciljeve (bolnica, pekara, vjerska, društvena i kulturna zdanja, stambeni objekti...). Od kolovoza do studenoga ubijeno je još 5 osoba, a dvije osobe se vode kao nestale.

Izvori:

- Ante Milinović (glavni urednik): Srpski zlačini nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini i Sjeverozapadnoj Bosni, Savez zajednica udruga Hrvata izbjeglica i povratnika Sjeverozapadne Bosne i Bosanske Posavine, Zagreb –Orašje; Centar za istraživanje i dokumentaciju Mostar; Centar za dokumentaciju o Domovinskom ratu, Zagreb, Sarajevo, Mostar, Orašje i Hrvatski informativni centar, Zagreb.
- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.

6.14. Srpski zločini u općini Jajce

U općini Jajce je nakon Domovinskog rata (usporedba popisa stanovništva iz 1991. i 2013. godine) broj Hrvata smanjen za 20,49% (3.235 Hrvata manje nego 1991.)

Ubojstvo 54 Hrvata u općini Jajce spada u kategoriju ratnog zločina. U knjizi Davora Marijana i suradnika navedena su imena 49 žrtava ratnog zločina.

- Tijekom Domovinskog rata u općini Jajce ubijeno je 50 osoba (45 civila i 5 zarobljenih pripadnika HVO-a)
- 15. rujna 1995. pripadnici srpske vojske zarobili su 4 pripadnika HVO-a i strijeljali ih kod Donjeg Vakufa.

Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (Sarajevo) u Jajcu je tijekom rata (1991. – 1995.) ukupno ubijeno 163 osoba hrvatske nacionalnosti (20 civila i 143 vojnika).

Borbe za Jajce vođene su od 27. svibnja 1992. do 30. listopada 1992. godine, kada su Srbi okupirali Jajce. Dana 19. rujna 1992. godine uhvaćena je radio poruka vođe bosanskih Srba Radovana Karadžića ratnom zločincu Ratku Mladiću: „Sravni Jajce!“, što su i učinili do kraja listopada 1992. godine. U borbama su poginula 103 branitelja, 5 ih je nestalo, a 492 su ranjena. Jajce su branili Hrvati (80%) i Muslimani (20%). Ne navodi se kao ratni zločin.

Srbi su topništvom gađali grad Jajce i okolna sela te ubijali civile. Tijekom prvog napada na Jajce 27. svibnja 1992. godine poginulo je nekoliko ljudi. Također su vršili napade vojnim zrakoplovima. Tijekom 46 dana izveli su 128 napada.

Prije sloma obrane grada Jajca cjelokupno nesrpsko stanovništvo je izbjeglo, oko 30.000 stanovnika. Civili su se izvukli preko tzv. „*Putu spasa*“ (iz Divičana prema Hamadžićima i dalje prema slobodnim dijelovima u Srednjoj Bosni).

Osvojeni grad srpske snage su porušile, opljačkale, uništili su sve crkve, savnili povijesno svetište i crkvu sv. Ive u Podmilačju. Uništili su sve džamije. Hrvatske snage oslobodile su Jajce tri godine poslije, 13. rujna 1995. godine.

Izvori:

- Herceg-Bosna – Portal Hrvata Bosne i Hercegovine, listopada 1992., Pad Jajca, 1. studenoga 2010.
- Jajce u obrani 1992.
- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.

6.15. Srpski zločini u općini Ključ

U općini Ključ, prije rata (1992. – 1995.), živio je mali broj Hrvata; činili su 1,10% stanovništva općine. Nakon rata njihov broj se smanjio za 90,71% (prema popisu iz 2013. godine), pa je njihov udio u ukupnom stanovništvu pao s 1,10% na 0,20%. Bošnjaci (Muslimani) su bili u većini (62% 1991. g.), a nakon rata se njihov broj u udjelu stanovništva povećao na 96% (2013. g.).

U općini Ključ Srbi su izvršili ratni zločin nad Bošnjacima i Hrvatima. Ratni zločin u općini Ključ izvršen je nad 15 Hrvata. Srbi su ubili 13, a Muslimani 2 Hrvata (kategorija ratnog zločina).

Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (Sarajevo) u Ključu je tijekom rata (1991. – 1995.) ukupno ubijeno 7 osoba hrvatske nacionalnosti (5 civila i 2 vojnika).

U selu Prhovo (10 km od Ključa) Srbi su 1. lipnja 1992. ubili 53 Bošnjaka, od kojih je najstariji bio 84-godišnji Arif Medanović, a najmlađa sedmogodišnja djevojčica Indira Medanović. U selu su ubijene kompletne obitelji, a među ubijenima je 11 djece. Zločin su počinili mjesni Srbi; među njima i nastavnik iz mjesne škole.

Zločini u Ključu započeli su još 1991. godine kada su Srbi napali i okupirali Slunj. Hrvati su bježali preko Bosne i Hercegovine u slobodne dijelove Hrvatske. Srbi su izdvojili tridesetak Hrvata (izbjeglica/prognanika) te ih odveli u logor Stara Gradiška gdje su bili podvrgnuti torturi.

U općini Ključ živjelo je oko 300 Hrvata; oko 180 ih je živjelo u samom gradu. Svi Hrvati su protjerani ili ubijeni.

Srbi su 1. lipnja 1992. godine napali selo Velagići te zarobili veću skupinu civila (Muslimana i Hrvata) koje su doveli pred zgradu osnovne škole te ih ubili. Likvidirali su 78 civila. Tijela su prevezena kamionima i zakopana u masovnu grobnicu, koja je otkrivena i ekshumirana 1996. godine.

U selu Biljani Srbi su 10. srpnja 1992. godine ubili 264 mještanina sela Biljani (muškarce, žene, djecu i starce bošnjačke nacionalnosti). Među ubijenima bilo je i šestoro djece. Najstarija žrtva bio je 85-godišnji Bedo Čehid, dok je najmlađa žrtva bila četveromjesečna beba Amila Džaferagić.

Neposredno nakon rata, odnosno krajem 1995. i tijekom 1996. godine, na lokalitetima masovnih grobnica Lanište I., Crvena zemlja I. i II. ekshumirano je 220 tijela.

Na području Biljana pronađene su 34 pojedinačne grobnice iz kojih su ekshumirana 34 tijela.

Srbi su na prostoru općine Ključ ubili više od 700 Bošnjaka i manji broj Hrvata (13). Katoličku crkvu su minirali.

Za 700 ubijenih ljudi (Bošnjaka/Muslimana) zločinci su osuđeni na ukupno svega 36 godina zatvora. Među osuđenima je i Marko Samardžija (nastavnik) koji je bio komandir Treće čete sanitarnog bataljuna u sastavu 17. lake pješadijske brigade Vojske Republike Srpske.

Izvori:

- Mujo Begić, Genocid u Ključu; Petar Horvatić; Istraživačko-dokumentacijski centar
- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.

6.16. Srpski zločini u općini Konjic

Srbi su u općini Konjic ubili (tijekom 1992. godine) 4 pripadnika HVO-a i dva civila.

Izvor: Davor Marijan i suradnici.

6.17. Srpski zločini u općini Kotor Varoš

Udio Hrvata u stanovništvu općine Kotor Varoš smanjio se od 29% (10.695, popis iz 1991.) na 5,7% (1.116, popis iz 2013.). Broj Hrvata u općini Kotor Varoš manji je za 89,57% (9.579).

U općini Kotor Varoš ratni zločin izvršen je nad 142 Hrvata (izvor: Davor Marijan i suradnici).

Kronologija zločina

- U Kotor Varoškoj općini Srbi su ubili oko 300 stanovnika (Hrvata i Muslimana), a 350 stanovnika se vode kao nestali. Ubijeni su, ali se ne zna gdje su posmrtni ostatci žrtava.
- Srbi su 12. lipnja 1992. godine artiljerijom do temelja srušili selo Hrvaćani.
- U Kotor Varošu je 14. lipnja 1992. ubijeno 10 civila. Okolna sela opljačkana su i zapaljena.
- U selu Bilice Srbi su 23. lipnja 1992. godine ubili 13 civila, među njima i dječaka od 14 godina. Napad na selo organizirao je bivši kotorvaroški učitelj Mišo Pavičević. Navodi se da je svakom vojniku darovao kutiju šibica.
- U predjelu Kukavice je 25. lipnja 1992. ubijeno 6 civila. Nekoliko civila je ubijeno na mostu preko Vrbanje, a tijela su bačena u rijeku. U Kotor Varošu je ubijeno još 30 civila.
- Ispred policijske postaje, koja je bila i zatvor, izvedeno je i streljano 12 zatočenika.
- Prestrašeni civili su se na poziv srpskih vojnika predali u Vrbanjcima zajedno s muškarcima koji su položili oružje te ih je bilo strijeljano oko 180. Preživjeli iz okolice su sabrani kao stoka i poslani u Kotor Varoš.
- Višestruki zločini počinjeni su u gradu i općini Kotor Varoš.
- Počinjeni su zločini u selima: Dobovci, Draguljići, Duratovci, Jakotina, Kotor, Kotorište, Novo Selo, Orahovo, Plitska, Podbrđe, Ripište, Rujevica, Slatina, Sokoline, Šibovi, Viševica, Vrbanjci, Zabrđe, Zagrađe.
- Lokalitet Teočak: 9 osoba, zarobljeni Hrvati koji su bili u srbijanskim logorima i koji su ubijeni na prvoj crti bojišnice.
- Danas u Kotor Varošu živi samo 250 Hrvata, a na području općini oko 1.000 Hrvata. Većina sela je do temelja spaljena, a sva imovina je opljačkana.

Srpske postrojbe (vojne i paravojne) okupirale su 11. lipnja 1992. godine Kotor Varoš. Hrvati i Bošnjaci (civili) uhićeni su i smješteni u četiri logora: u zgradu Starog suda, zgradu Pilane, srednju školu i u selo Maslovare. U zgradi Pilane bili su zatočeni župnik fra Ivan Franjić, fra Mato Pranjić te dvije časne sestre. S njima su bili i imami koji su dovedeni iz džamija gdje su se spremali za bajramske molitve. Drago Anušić, policajac Ilija Draguljić i jedan Bošnjak iz Donjega Varoša ubijeni su u zgradi Pilane.

Trojicu predstavnika hrvatskoga naroda: Antu Mandića, Nedjeljka Marića te Miru Petrušića uhitili su srpski specijalci i odveli u Banja Luku gdje su bili u zatvoru punih 178 dana. Sve je

bilo dobro planirano, pripremljeno i izvedeno. Svi muškarci (Hrvati i Bošnjaci) stariji od 15 godina bili su uhićeni i zatočeni u logorima. Tijekom uhićenja bili su, pred članovima obitelji, ponižavani i fizički maltretirani. Nakon što su muškarci odvedeni, uslijedilo je pljačkanje, malteritiranje i silovanje preostalog stanovništva.

Etničko čišćenje

Biskup mons. Franjo Komarica prvi je put pohodio Kotor Varoš u rujnu 1992. godine te je organizirao humanitarni konvoj za ovo mjesto. Mons. Komarica inicirao je prebacivanje preostalog hrvatskog i muslimanskog stanovništva pa su oni u 30 autobusa napustili područje Kotor Varoši. Oko 13.000 Hrvata iz općine Kotor Varoš izbjeglo je i prognano. Imovina hrvatskih i bošnjačkih stanovnika je opljačkana. Srpske postrojbe su većinu sela do temelja spalili.

Ubijena su 174 Hrvata, 300 Muslimana, a 350 se vode kao nestali. Nakon vojno-redarstvene operacije "Oluja" preostali Hrvati i župnik fra Ivan Franjić su protjerani.

Izvršene su ekshumacije iz masovnih grobnica, ali još se ne zna gdje su tijela 282 kotorvaroška Bošnjaka i Hrvata.

Katolička crkva u Kotor Varoši zapaljena je i izgorjela 2. srpnja 1992.

Za počinjene zločine nad hrvatskim i bošnjačkim stanovništvom od početka lipnja 1992. do sredine 1994. godine Tužilaštvo BiH tereti: Boška Peulića, Slobodana Župljanina, Aleksandra Petrovića, Manojla Tepića, Janka Trivića i Nedeljka Đekanovića. Terete se za ubijanja, deportaciju, zatvaranje, mučenje, silovanja i tjeranja zatočenika na prisilni rad.

Za zločine počinjene na području Kotor Varoši do sada su pred Sudom BiH za silovanje osuđeni Bosiljko i Ostoja Marković na deset, odnosno 11 godina zatvora. Za zločine počinjene u ljeto 1992. na području Kotor Varoši osuđeni su na sedam godina pred Državnim sudom i Ljubiša Vranješ i Mladen Milić.

Pred Sudom BiH za zločine u Kotor Varoši vode se postupci protiv Save Tepića, Ilije Kurušića, Duška Vujičića i Duška Maksimovića, kao i protiv Boška Peulića, Slobodana Župljanina, Manojla Tepića, Janka Trivića i Nedeljka Đekanovića.

Predmeti protiv Radojka Keverovića i Dragoslava Bojića, koji su bili optuženi zajedno s Tepićem, u fazi su mirovanja zbog njihova zdravstvenog stanja.

Izvori:

- Željko Ivković, Katolički tjednik
- Petar Horvatić
- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.

6.18. Srpski zločini u općini Kupres

Davor Marijan i suradnici navode 49 ubijenih Hrvata od strane Srba.

6. travnja 1992. godine na području općine Kupres zarobljeno je 8 civila i pripadnika HVO-a te su ubijeni.

6. travnja 1992. godine tri civila bila su zarobljena i poslana u logor u Knin gdje su umrli zbog loših uvjeta života u logoru.

Od 4. do 7. travnja 1992. godine zarobljeno je 39 Hrvata (29 pripadnika HVO-a i 10 civila).

U srpskom logoru u Kninu umro je jedan pripadnik HVO-a, a jedan u logoru Kamenica (Drvar).

Izvor:

Davor Marijan i suradnici.

6.19. Srpski zločin u općini Laktaši

Srbi su u općini Laktaši ubili 3 osobe.

Izvor: Davor Marijan i suradnici.

6.20. Srpski zločini u općini Livno

Srbi su tijekom Domovinskoga rata ubili 8 osoba u općini Livno:

- 23. travnja 1992. na brutalan način ubijen je pripadnik HVO-a.
- Od srpskog granatiranja poginulo je 5 osoba.
- 2 osobe umrle su od zlostavljanja tijekom zatočeništva.

Još je na razne načine stradalo 6 civila.

Izvor: Davor Marijan i suradnici

6.21. Srpski zločini u općini Modriča

Broj Hrvata u općini Modriča smanjio se za 79,41% ako se usporede popisi stanovništva prije rata 1991. i popis iz 2013. godine. U ukupnom stanovništvu općine Modriča udio hrvatske nacionalnosti pao je od 24,20% na 6,50%.

Davor Marijan i suradnici navode imena i prezimena 48 ratnih žrtava koje spadaju u kategoriju ratnog zločina, prema Ženevskoj konvenciji i Protokolima.

Srbi (JNA) su krajem 1991. godine među mještanima srpske nacionalnosti u Modriči osnovali vojnu postrojbu na razini brigade kojom je zapovijedao stožer aktivnih časnika JNA na čelu s potpukovnikom Radosavljevićem i bojnikom Milom Stankovićem. U selima su osnovane čete koje su bile u sastavu brigade. Pored navedenog, JNA je u selu Miloševcu početkom 1992. godine ojačala lokalni vojni ustroj dovođenjem oklopnih postrojbi s tenkovima i višecjevnim bacačima raketa te postrojbom za posebne namjene zvane Niški specijalci.

Kronologija zločina

- Srpske snage su 11. travnja 1992. oružanom akcijom zauzele grad Modriču pa se povukli u sela nastanjena Srbima.
- Novi napad srpskih snaga na grad i hrvatska sela (civilne objekte) bio je 3. svibnja 1992. godine. Srbi su okupirali sela Dobrinju i Riječane Donje kao i veći dio grada Modriče. Tijekom mjeseca svibnja okupirana su i druga sela u općini Modriča. Stanovništvo je protjerano ili je izbjeglo prije okupacije u općinu Odžak i u Republiku Hrvatsku. Srbi su u srpnju 1992. okupirali općinu Modriča u potpunosti.
- 28. lipnja 1992. Srbi su zauzeli selo Čardak i počinili ratni zločin; zarobili su 10 civila i 3 pripadnika HVO-a te ih ubili.
- Tijekom lipnja 1992. godine u selu Garevac, 28. lipnja 1992., ubijeno je 8 osoba.
- U Donjim Riječanima zarobljeno je i ubijeno 5 osoba.
- U selu Gornji Kladari Srbi su zarobili pa ubili 8 osoba.
- Nakon okupacije općine Modriča Srbi su ubili još 8 osoba.
- Tijekom 1992. ubijeno je još 6 osoba.

Oni su mučili civile:

Prema svjedočenju xxxxxxxx, u četničkim zvjerstvima, nad nedužnim civilima, posebno su se isticali: Dragan Savić, komandir tzv. Srpske milicije, Slobodan Savić, milicajac s imenom Nešo, ranije radio u kafiću kod S. Krajinovića, Jovo Radulović, Savo Radulović, Milorad Savić – Bekrija, Miloš Miladinović, Krsta Begović, zet Krstin Savo, Stanko Gajić, ljekar, Jasna Kresoja, medicinski tehničar Dragan zvani «Gicko», Mićo Jelić, Dugić sin pokojnog Blagoja i drugi. (I.3. – Posavski glasnik, 6. svibnja 1993. godine)

Izvori:

- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.
- Posavski glasnik

6.22. Srpski zločini u općini Mostar

Godine 1991. općina Mostar brojala je 126.067 žitelja, a sam grad 83.686. U gradu Mostaru Bošnjaci su činili 34,6%, Hrvati 33,9%, Srbi 18, 8%, a ostali 12,7% stanovništva. Nakon rata broj Hrvata u općini Mostar povećao se za 8.190, broj Muslimana povećao se za 2.495, a broj Srba se smanjio za 19.279, kao i broj ostalih za 12.482. Ukupan broj stanovnika u općini Mostar smanjio se za 21.076 stanovnika. Broj Hrvata povećao se jer su u Mostar došli hrvatski prognanici/izbjeglice iz drugih dijelova BiH.

U knjizi Davora Marijana i suradnika navedena su imena 69 žrtava u općini Mostar koje su ubili Srbi, a spadaju u kategoriju ratnog zločina (ratni zločin, vidi: Hrvatska enciklopedija).

Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (Sarajevo) u Mostaru je tijekom rata (1991. – 1995.) ukupno ubijeno 484 osoba hrvatske nacionalnosti (88 civila i 396 vojnika).

Kronologija zločina

- Na zapovijed generala JNA Momčila Perišića 7. travnja 1992. godine dolazi do otvorene agresije na Mostar; granatirana su naselja Cim, Ilići i Rudnik. Obranu Mostara preuzeo je HVO u kojem su zajedno bili Hrvati i Muslimani.
- Od travnja do lipnja 1992. godine ubijeno je 13 osoba (9 pripadnika HVO-a, 3 civila i jedno dijete).
- Dana 13. i 14. lipnja 1992. JNA i srpske paravojne postrojbe odvele su 114 civila bošnjačke i hrvatske nacionalnosti iz Mostar i ubili ih na gradskom deponiju Ubolak i lokalitetu Sutina sjeverno od Mostara. Ubijeno je 27 Hrvata. Nekoliko mjeseci kasnije otkrivene su dvije masovne grobnice na lokalitetu Ubolak i Sutina. Za počinjeni zločin nitko nije odgovarao. Zapovjednik JNA i paravojnih postrojbi u Mostaru bio je srbijanski general Momčilo Perišić kojega Međunarodni sud za počinjene zločine na području bivše Jugoslavije nije optužio za počinjene zločine nad civilima (Zadar i drugdje). Momčilo Perišić je preko radio Mostara javno najavio bombardiranje nekih naselja grada Mostara, što je i uradio.
- U naselju Gnojnice je 15. lipnja 1992. ubijeno/nestalo 9 osoba.
- Tijekom 1992. ubijena je još 21 osoba (civila i pripadnici HVO-a).

O zločinima JNA i pripadnika paravojskih postrojbi svjedočila je i Amre Rahimić u knjizi *“Kad kamen proplače”*: *“Odveli su ih Srbi iz grada koji su bili s nama. Jedan od njih je bio upravnik skloništa u kojem smo mi bili. Ujutro je otišao u policijskoj uniformi, a kad je došao po ljude bio je u vojničkoj. Odveli su ljude u Sjeverni logor, bivšu vojarnu JNA, i više ih nismo ni vidjeli”*- ispričala je Amra, koja svoju knjigu smatra spomenikom žrtvama jer su na kraju knjige imena ljudi koji su ubijeni, baš kao i imena onih koji su to učinili.

Od 7. travnja 1992. godine do operacije Lipanjske zore, JNA je uz potporu paravojskih jedinica hercegovačkih Srba i Crnogoraca počinila urbicid, sustavno rušenje gradskih područja Mostara. Danonoćno granatiranje zapadnog dijela Mostara ostavilo je neizbrisiv trag. No, još veće razaranje doživio je istočni dio grada, koji se nalazio pod okupacijom Srba i JNA. Agresor je opljačkao, zapalio i minirao sve važnije objekte u gradu. Agresor je potpuno porušio sedam mostova na Neretvi, sve osim Starog (kojeg je ošteti). Svi gospodarski subjekti u južnoj i sjevernoj gradskoj zoni opljačkani su i potpuno uništeni. Najočitiiji primjer su Aluminij i Soko. Potpuno ili djelomice agresor je uništio sva prigradska naselja. U kratkom vremenu srpska vojska uspjela je od 14 mostarskih džamija ostaviti samo dvije neoštećene. Tijekom svibnja 1992. godine zapaljeni su i uništeni: crkva u Potocima i franjevački samostan u Mostaru, Biskupski dvor, samostan časnih sestara, a sustavno se granatirala i mostarska katedrala. Oštećeni su dom kulture, muzej i arhiv, knjižnica, bolnica, Dom zdravlja, zgrada kazališta, glazbena škola, zgrada simfonijskog orkestra. Uništen je i cijeli niz mostarskih hotela, škola, predškolskih ustanova, studentskih domova i fakulteta, općina, sud, katastar, pošta, robne kuće HIT i Razvitak.

Izvori:

- Petar Horvatić (narod.hr), Mirsad Behram
- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.

6.23. Srpski zločin u Mrkonjić Gradu

U općini Mrkonjić Grad Srbi su izvršili ratni zločin nad 13 Hrvata (civili, među njima i jedno dijete).

Izvor: Davor Matijan i suradnici.

6.24. Srpski zločini u Nevesinju

Nevesinje je prema popisu iz 1991. godine imalo 14.448 stanovnika, od čega je Srba bilo 10.711, Bošnjaka 3.313, Hrvata 210, Jugoslavena i ostalih 214.

U općini Nevesinje izvršen je ratni zločin nad 12 Hrvata.

Srbi su ubili 5 civila koji nisu imali nikakve veze s oružanim sukobom, niti su predstavljali prijetnju.

Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (Sarajevo) u Nevesinju je tijekom rata (1991. – 1995.) ukupno ubijeno 14 osoba hrvatske nacionalnosti (13 civila i 1 vojnik).

Predsjednik Udruženja "Povratkom za BiH" Šerif Bojčić kazao je za Fenu kako je u Nevesinju prije rata živjelo 3314 Bošnjaka, što je oko 25 posto od ukupnog broja stanovništva, te da je u šestom mjesecu 1992. godine stradala 301 osoba bošnjačke i 12 osoba hrvatske nacionalnosti. On je dodao kako je do sada pronađena 171 osoba, a da se za njih 130 još traga. Jedan od autora filma "Istina", koji govori o stradanju Bošnjaka i Hrvata Nevesinja od 1992. – 1995. godine, Senad Sudo Omerika naglasio je kako se u dosadašnjem tijeku istraživanja za proteklih dvadeset godina Nevesinje ne pominje ni u jednoj optužnici kada je u pitanju ratni zločin, a pogotovo genocid. "

Krajem lipnja i početkom srpnja 1992. godine ubijena je 301 osoba bošnjačke nacionalnosti i 12 osoba hrvatske nacionalnosti. Do sada je za ove zločine nepravomoćno osuđen na pet godina Milko Mučibabić, koji je umro kao slobodan čovjek jer nije dočekao izricanje konačne presude, te Krsto Savić, koji je pravomoćno osuđen na sedamnaest godina zatvora.

Nakon završetka rata u Nevesinje se vratila jedino jedna dvočlana hrvatska obitelj. U Nevesinje se doselilo srpsko stanovništvo iz Federacije BiH (došlo je do zamjene stanovništva).

Izvori:

- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.
  - Jusuf Omerika, Krici iz utrobe planine
-

6.25. Srpski zločini u općini Odžak

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u općini Odžak živjelo je 16.062 (56,20%) Hrvata, 16,70% Srba, 20,80% Muslimana i 6,30% ostalih. Prema popisu stanovništva iz 2013. godine broj Hrvata bio je 11.621; znači da je u općini Odžak broj Hrvata manji za 4.441 (27,65%).

Ubijeno je 79 Hrvata; njihovo ubojstvo spada u kategoriju ratnog zločina (vidi: ratni zločin, Hrvatska enciklopedija).

U općini Odžak ubijeno je 60 osoba u mjestima: Odžak (1), Vrbovac i Vrbovački Lipik (15), Bijele Bare (2), Gornji Svilaj (15), Srnava (1), Ada (1), Novo Selo (6), Potočani (4), Gornja Dubica (1), Posavska Mehala (5) i Donji Svilaj (9).

Kronologija zločina

- Srbi su 25. svibnja 1992. ubili jednog civila.
- Dana 7. kolovoza srpske snage su prilikom napada zarobile civile i pripadnike HVO te ih ubili. Ubili su 39 osoba.
- Tijekom napada 7. kolovoza 1992. godine nestale su 32 osobe; njihova tijela nisu pronađena.
- Nakon zarobljavanja ubijeno je još 7 pripadnika HVO-a.

U drugoj polovici 1991. JNA je naoružala srpsko stanovništvo u općini Odžak; osnovani su srpski dobrovoljački odredi.

U noći od 5. na 6. veljače 1992. godine srpski diverzanti srušili su kuću Hrvata, načelnika Policijske postaje Odžak. Sljedećih dana miniraju benzinsku crpku, vlasništvo jednog Muslimana.

U ožujku 1992. srpski diverzanti postavili su i aktivirali eksplozivnu napravu u prostorijama Hrvatskog kulturnog vijeća „Napredak“ u gradu Odžaku. Smrtno je stradao Hrvat Tihomir Dujković, a više osoba je ranjeno.

Združeni oružani napad srpskih snaga (JNA i paravojne postrojbe) na općinu Odžak započeo je na katolički blagdan Uskrs raketiranjem naseljenih mjesta općine (Posavska Mehala, Vrbovac, Donji Svilaj i grad Odžak). Granatirana su i pogranična naselja u Republici Hrvatskoj (selo Jaruga i Sikirevci).

Novi napad na prostor općine Odžak zbio se 23. travnja 1992. Poginule su 4 osobe, napravljena je velika materijalna šteta. Istovremeno su zrakoplovi zločinačke JNA izbacili osam teških bombi (zvanih krmače), a topnici su ispalili nekoliko raketa tipa „luna“ na civilna naselja.

Dana 8. svibnja HVO je zarobio više od 600 pripadnika srpskih postrojbi koji su pritvoreni. O zarobljavanju je obaviješten Međunarodni Crveni križ.

Srbi su 11. svibnja 1992. godine pozvali Srbe koji žive na području odžačke općine da se presele na prostor pod srpskom kontrolom.

Srbi stalno granatiraju područje općine Odžak s ciljem da taj prostor stave pod svoju kontrolu. Zbog stalnih napada izvršena je evakuacija civilnog stanovništva (8. i 9. srpnja 1992. g.) u Republiku Hrvatsku. Postrojbe HVO-a napustile su područje općine Odžak 13. srpnja 1992.

Pripadnici 16. krajiške srpske brigade su 16. srpnja 1992. godine u selu Gornji Svilaj eksplozivom srušili župnu crkvu i župnu kuću. Za vrijeme rušenja crkve u crkvi je bilo 7 starijih osoba koje su stradale od posljedica rušenja crkve.

Za počinjene zločine na području Bosanskog Šamca i općine Odžak pred sudom u Haagu izvedeni su: Blagoje Simić, Milan Simić, Miroslav Tadić, Stevan Todorović i Simo Zarić. Optuženi su za zločine protiv čovječnosti, teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. te kršenje ratnih zakona i običaja. U optužnici su nadodali i da su na području općine Odžak izvršili etničko čišćenje, protjerali su oko 22.500 Hrvata i Muslimana. Također su optuženi za progone, deportacije, preseljenja, ubojstva, premlaćivanja, mučenja, seksualno uznemiravanje.

Izvori:

- Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini i Sjeverozapadnoj Bosni 1991. - 1995., uredio Ante Milinović, Zagreb, Orašje, Mostar, Sarajevo 1999.
- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.

6.26. Srpski zločini u općini Orašje

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u općini Orašje živjelo je 19.971 (82,40%) Hrvata. Prema popisu iz 2013. godine živjelo je 17.345 Hrvat. Broj Hrvata je manji za 2.626 (13,15%) osoba.

Tijekom Domovinskog rata u Općini Orašje izvršen je ratni zločin; ubijeno je 86 civila i zarobljenih pripadnika HVO-a. Prema knjizi Davora Marijana i suradnika, 87 žrtava.

U općini Orašje ubijene su 83 osobe u mjestima: Matići (10), Oštra Luka (10), Tolisa (5), Vidovice (13), Jonjići (3), Donja Mehala (4), Orašje i Ugljare (17), Bok (4), Kostrič (3) i Kopaonice (14).

Kronologija zločina

- U općini Orašje Srbi su 1. svibnja 1992. ubili 15 zarobljenih pripadnika HVO-a i civila
- U topničkim napadima poginula su 2 civila
- U travnju i svibnju 1992. u selima Jenjići i Vidovice ubijeni su zarobljeni civili i pripadnici HVO-a; 3 osobe
- U svibnju 1992. u selu Kopanica ubijeni su zarobljeni civili i pripadnici HVO-a (10)

- U selu Kopanica od granatiranja poginula su dva civila i jedno dijete
- U svibnja 1992. u selu Lepenica ubijen je ispred kuće pripadnik HVO-a
- U naselju Oštra Luka ubijeno je 10 civila tijekom granatiranja civilnih objekata
- U selu Ugljara od granatiranja je ubijeno 10 osoba
- Od granatiranja u selu Donja Mahala ubijene su 4 osobe
- Od granatiranja u selu Tolisa ubijeno je 5 civila
- U selu Matići ubijeno je pri topničkom napadu, 7. kolovoza 1995. godine, osmoro djece
- U općini Orašje od posljedica granatiranja poginulo je još 10 osoba.

Nakon prvih višestranačkih izbora 1990. godine na području općine Orašje diverzanti JNA izvode diverzije (rušenje mosta, dalekovoda), organiziraju mjesne Srbe i naoružavaju ih. Srbi osnivaju „Srpsku opštinu Orašje“ i „Srpsku teritorijalnu odbranu opštine Orašje“ i pripremaju agresiju zajedno s JNA.

Iz Orašja i njegovih prigradskih područja Srpska demokratska stranka (SDS) 28. travnja 1992. evakuirala Srbe, a 29. travnja 1992. JNA je izvela opći napad na prostor općine Orašje.

Prvog svibnja 1992. srpske postrojbe su nakon okupacije oraških sela: Jenjića, Kopanice i Vidovica počinile ratni zločin ubijajući preostale Hrvate u tim selima. Srbi su opljačkali sve kuće (u selu Vidovice zapalili su i srušili više od 600 obiteljskih kuća) i gospodarske objekte. Eksplozivom su razorili dvije katoličke crkve u selu Vidovice.

Borbena zrakoplova JNA su 2. svibnja 1992. raketirala civilne objekte (vojnih nije ni bilo) u hrvatskom selu Matići.

Petog svibnja 1995. Srbi su ponovno pokušali zauzeti (operacija „Osveta“) dijelove općine Bosanski Šamac i općine Orašje, ali nisu uspjeli.

U monografiji „Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini i Sjeverozapadnoj Bosni 1991. – 1995.“ (glavni urednik Ante Milinović) opisana su stradanja Hrvata i Muslimana te ostalog nesrpskog stanovništva u Bosanskoj Posavini i Sjeverozapadnoj Bosni.

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u Bosanskoj Posavini živjelo je 369.508 stanovnika, od toga 136.118 (36,8%) Hrvata, 104.420 (28,3%) Muslimana, 99.967 (27,1%) Srba i 29.003 (7,8%) ostalih.

Iz Bosanske Posavine je protjerano i ubijeno oko 120.000 Hrvata i 100.000 Muslimana.

U Sjeverozapadnoj Bosni, prema popisu iz 1991. godine, živjelo je 674.289 stanovnika; od toga 63.906 (9,5%) Hrvata, 165.011 (22,4%) Muslimana, 384.210 (57%) Srba i 61.162 (9,1%) ostalih. Iz navedenoga je vidljivo da Hrvati nisu bili prijetnja nikome u Sjeverozapadnoj Bosni. Tijekom rata (1992. – 1995.) raseljeno je ili ubijeno 145.000 Muslimana i 55.000 Hrvata. Na području Sjeverozapadne Bosne oružanih sukoba nije bilo pa je očito da se radilo o etničkom čišćenju nesrpskog stanovništva s tih područja.

Razorene su brojne crkve, kapele, samostani, crkvene zgrade... Šestorica svećenika i jedna časna sestra ubijeni su ili su preminuli od posljedica mučenja. Za dvojicu otetih svećenika nije poznato što se s njima dogodilo, ali se može pretpostaviti da su ubijeni.

U gore spomenutoj monografiji navedena su imena i prezimena žrtava, njih 1.773. S područja Bosanske Posavine navedena su imena i prezimena 706 žrtava, a s područje Sjeverozapadne Bosne (gdje nije bilo oružanih sukoba) imena i prezimena 1067 žrtava u razdoblju od 1991. do 1995. godine. Treba napomenuti da popis nije potpun. U nekim publikacijama navodi se da je bilo oko 3.500 žrtava (Hrvata i Bošnjaka).

Kao žrtve ratnog zločina navedeni su podatci za 1.009 žrtava.

Zločinci nisu procesuirani, ni na Međunarodnom sudu za ratne zločine na području bivše Jugoslavije niti na sudovima Bosne i Hercegovine.

Izvori:

- Srpski zločini nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini i Sjeverozapadnoj Bosni 1991. – 1995., uredio Ante Milinović, Zagreb, Orašje, Mostar, Sarajevo 1999.
  - Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.
  - Ratni zločini srpskih snaga nad Hrvatima i Muslimanima u Bosanskoj Posavini <https://hrcak.srce.hr/file/304432>
-

6.27. Srpski zločini u općini Prijedor

U općini Prijedor Srbi su izvršili etničko čišćenje; oko 52.811 osoba protjerano je i ubijeno. Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (IDC) od 1991. do 1995. u izravnim vojnim akcijama ubijeno je ili nestalo 5.209 građana Prijedora; od toga 4093 Bošnjaka, 898 Srba, 186 Hrvata te ostalih.

U općini Prijedor ubijena je 131 osoba u mjestima: Briševo (55), Ljubija (10), Prijedor (14), Omarska (22), Gornji Volar (5), Čarakovo (12), Žune (2), Trnopolje (2), Tisova (1), Tomašica (6), Gornja Ravska (1) i Ljeskare (1).

U javnim ustanovam 1992. godine svi su nesrbi dobili otkaz. Stanovnici nesrpskih kuća morali su objesiti bijelu krpu iznad svojeg doma kao znak vjernosti srpskim vlastima. Svi nesrpski stanovnici morali su nositi bijele vrpce oko ruke ako su vjerni novoj vlasti. Prema iskazu svjedoka na Međunarodnom sudu u Haagu: *“Svi su ih nosili, i djeca i odrasli.”*

Srbi su izvršili napade na sela Hambarine i Kozarac te izvršili etničko čišćenje. Tijekom napada na selo Kozarac ubijeno je 800 ljudi, a 1200 je zarobljeno. Žene su odvedene u logor Trnopolje, a muškarci u logore Omarska i Keraterm.

Srbi su izvršili pokolj u Briševu 24. i 25. srpnja 1992. godine. Nakon napada topništvom i minobacačima pješadija je ušla u hrvatska sela: Briševo, Raljaš i Muštanica (kod Stare Rijeke). Srpski napadači ubili su 62 civila Hrvata (od toga 15 žena i petoro djece). Pokolj su izvršile prijedorska 5. kozarska brigada i sanskomošćanska 6. krajiška brigada (iz sastava „Banjalučkog korpusa Srpske vojske“), uz pomoć Srba iz susjednih sela.

Tijekom dva dana izvršena su brutalna ubojstva. Gotovo sve mlađe žene i djevojke su silovane, kuće su spaljene i oštećene, kao i rimokatolička crkva.

U Briševu su stradale četiri kompletne obitelji: Matanović, Atlija, Dimač i Barišić. Najmlađa žrtva bio je 14-godišnji Ervin Matanović, a najstarija 81-godišnji Stipo Dimač.

U općini Prijedor izvršen je ratni zločin nad 184 Hrvata. (Davor Marijan u suradnici)

U srpske logore (Omarska, Krings, Manjača) odvedeno je 11 osoba gdje su i ubijeni. Još jedna osoba ubijena je 1994. u Staroj Rijeci. Još su ubijene 3 osobe (civilni), a u naseljima: Ljubija, Ljeskare, Kalajevo, Raljaš, Žune još 5 osoba.

Prema popisu iz 2013. godine broj Hrvata u općini Prijedor smanjio se za 4.554 (za 72,10%) s obzirom na popis prije rata, 1991. godine.

Sve katoličke crkve i sve džamije u Prijedoru razorene su 1992. godine.

Tijekom rata ubijeni su u svojoj kući ili odvedeni u zarobljeništvo gdje su ubijeni (15 osoba u logoru Manjača, a u Prijedoru 33 osobe).

Hrvati su ubijeni bez razloga. Bili su poljodjelci, rudari i radnici. Prema popisu iz 1991. godine u Briševu je živjelo 370 Hrvata, 16 Jugoslavena, 7 Srba, 1 Bošnjak i 11 ostalih.

U rujnu 1995. „nestao“ je fra Tomislav Matanović.

Za zločin je bio okrivljen zapovjednik srpskih postrojbi koje su izvršile pokolje Mićo Praštalo (tek 2018. godine) koji je nađen mrtav. Navodno je izvršio samoubojstvo.

Srbi su izvršili masakr na Korićanskim stijenama 21. kolovoza 1992. godine. Ubili su više od 200 bošnjačkih civila iz Prijedora.

U Prijedoru su od 1992. do 1994. godine ubijana i zlostavljana djeca i maloljetnici bošnjačke i hrvatske nacionalnosti. Srpske postrojbe ubile su 102 djece i maloljetnika (94 bošnjačke i 8 hrvatske nacionalnosti), od čega 92 muškoga i 10 ženskoga spola (studija Jasmina Medića).

U Omarskoj, nekadašnjem rudniku željezne rude udaljenom 20 km od Prijedora, bio je **logor Omarska** kroz koji je prošlo između 4.000 i 6.000 zatvorenika. Zatočenici su bili Bošnjaci i Hrvati koji su držani u neljudskim uvjetima i mučeni (fizički, psihički) te silovani. U logoru su

bile zatočene i žene koje su sustavno silovane (prema iskazima svjedoka na suđenju na Međunarodnom sudu za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije).

Kroz **logor Keraterm** prošlo je od 1.000 do 3.000 zatočenika bošnjačke (oko 90%) i hrvatske nacionalnosti (10%). Navodi se da je u noći s 23. na 24. svibnja 1992. u logoru ubijeno oko 200 zatočenika; ukupno je ubijeno oko 300 zatočenika.

Zatočenici i zatočenice su još bili zatočeni u **logoru Trnopolje** kod Kozarca. Navedeni logori bili su povezani s logorom Manjača koji je bio na teritoriju općine Banja Luka.

Za zločine u Prijedoru, te u logorima Omarska, Keraterm i Trnopolje, pred pravosuđem ICTY-a na zatvorsku kaznu za ratne zločine u Haagu osuđeni su: Milomir Stakić, Radoslav Brđanin, Zoran Žigić, Mlađo Radić, Duško Tadić i Duško Sikirica.

Za zločine nad Hrvatima i Bošnjacima u općini Prijedor pred pravosuđem BiH na zatvorsku kaznu osuđene je 7 osoba.

Izvori:

- IDC
- Jasmin Medić: Zločini nad djecom i maloljetnicima u Prijedoru od 1992. do 1994. godine
- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.,
- Petar Horvatić

6.28. Srpski zločin u Briševu

U Briševu (hrvatsko selo između Prijedora i Sanskog Mosta) Srbi su 24. i 25. srpnja 1992. izvršili pokolj Hrvata; ubili su 67 hrvatskih civila. Prije ubojstva gotovo sve žene su silovane, a muškarci masakrirani odsijecanjem noseva, spolnih organa, ušiju...te drugim neopisivim načinima mučenja...

Zločin su počinili pripadnici srpske 5. kozaračke brigade i 6. krajiške brigade iz Sanskog Mosta Vojske Republike Srpske.

Smaknute su **čitave obitelji Briševa**: Matanovića 13 članova, Buzuka 10 članova, Ivandića devetero, Marijana sedmero, Mlinara i Komljena po petero članova...

U pokolju su npr. **ubijeni** i otac Mladen Matanović, te dva sina: 16-godišnji Ervin i 18-godišnji Johan Matanović.

Najmlađa žrtva bio je 14-godišnji Ervin Matanović, a **najstarija** 81-godišnji Stipo Dimač.

U Briševu je nacionalni sastav bio sljedeći (prema popisu iz 1991. godine): Hrvata 370 (91,4%), Jugoslavena 16 (3,9%), Srba 7 (1,7%), Bošnjaka 1 (0,25%) i ostalih 11 (2,72%).

Unatoč predaji oružja, nove srpske vlasti se ne zadovoljavaju time, pa uskoro bez ikakvog razloga uhićuju članove HDZ-a i SDA te većinu bogatijih i uglednijih Hrvata i Muslimana iz ljubijske okolice pa ih odvođe u sabirne logore u Sanski Most (Kring) i u prijedorsku okolicu (Keraterm, Trnopolje i Omarsku).

Nasilno uspostavljene srpske vlasti prisilno su mobilizirali sve vojno sposobne Hrvate i Muslimane u srpsku vojsku, a oni koji su se usprotivili tome odvedeni su u logore.

Ubijeni su bili poljodjelci, seljaci, obični ljudi koje nije zanimala politika, jer da su pratili što se događalo na bojištima širom BiH i Hrvatske zasigurno ne bi čekali kao janjad na milost i nemilost dvjema do zuba naoružanim srpskim brigadama.

“Preživjeli mještani svjedoče da su srpski napadači žrtve tukli do iznemoglosti, noževima im presijecali tetive na rukama i nogama, rezali im komade mesa s tijela, ubadali noževima, rezali, odsijecali noseve, uši, spolne organe, parali trbuhe, lomili rebra, klali ih, ubijali ih drvenim toljagama i krampovima. U mnogo slučajeva, Srbi su primoravali majke, supruge i djecu da promatraju brutalnosti nad muškarcima. Gotovo sve mlađe žene i djevojke su silovane.”

Zapaljeno je i teže oštećeno oko 65 obiteljskih kuća i mjesna rimokatolička crkva.

Ubijanja su se događala isključivo danju, najčešće na mjestu gdje su žrtve zatekli pa je razmjerno velik broj masovnih grobnica koje su žrtve čak same kopale. Nerijetko su zajedno zakapani i životinje i ljudi.

Od 370 Hrvata koji su živjeli u Briševu 1991. godine, njihov broj je na popisu 2013. godine opao na samo 4. Izvršeno je etničko čišćenje Hrvata.

25. srpnja, pripadnici sanskomoščanske srpske 6. krajiške brigade uhitili su još 40 civila Hrvata iz Briševa i Stare Rijeke te ih zatvorili u logor Kring u Sanskom Mostu.

Pokolj u selu Briševu je ratni zločin počinjen početkom rata u BiH 24. i 25. srpnja 1992. nad Hrvatima u župi Stara Rijeka, četiri kilometra južno od Prijedora. Za počinjeni ratni zločin nitko nije odgovarao.

Tužiteljstvo BiH podignulo je 2015. godine optužnicu protiv visokih srpskih časnika Branka Basare i Nedjeljka Aničića za zločine počinjene nad Hrvatima Briševa, ali i druge zločine nad Bošnjacima u prijedorskoj općini. Obojica su nedostupni pravosuđu BiH jer se skrivaju u Srbiji koja ih ne želi izručiti.

Pred sudom u BiH je za zločin bio okrivljen Mićo Praštalo, kao jedan od zapovjednika srpskih postrojbi koje su izvršilo pokolje. Nakon podizanja optužbe, pronađen je u studenom 2018. godine mrtav; prema ocjeni policije, riječ je o samoubojstvu vatrenim oružjem.

Za hrvatske medije zločin nad Hrvatima u Briševu ne postoji.

Izvori:

6.29. Srpski zločin u općini Prnjavor

U općini Prnjavor Srbi su ubili 18 osoba (navedena su imena i prezimena ubijenih).

Izvori: Davor Marijan i suradnici

Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (Sarajevo) u Prnjavoru je tijekom rata (1991. – 1995.) ukupno ubijeno 4 osobe hrvatske nacionalnosti (2 civila i 2 vojnika).

6.30. Srpski zločini u općini Prozor – Rama

U općini Prozor – Rama Srbi su granatirali civilne ciljeve i ubili 5 osoba.

Izvor: Davor Marijan i suradnici

6.31. Srpski zločini u općini Ravno

JNA je 1. listopada 1991. godine razorila hrvatsko selo Ravno u Bosni i Hercegovini. Bilo je to na početku agresije na jug Hrvatske kada su Srbi i Crnogorci krenuli u osvajanje Dubrovničkog primorja, Dubrovnika i drugih područja juga Hrvatske. Alija Izetbegović, predsjednik Predsjedništva BiH, nije osudio agresiju na hrvatsko selo u BiH, nije osudio rušenje sela i ratni zločin koji je počinjen već je kazao: *“To nije naš rat.”*

Alija Izetbegović se preko TV Sarajeva obratio stanovnicima BiH: *„Stavit ću im svima na znanje da Bosna i Hercegovina ne želi biti sudionik u ovom bezumnom činu. Na temelju navedenog i onih zaključaka koje znate, odluka Predsjedništva o mobilizaciji vaše je pravo i dužnost, građana BiH, da se ne odazovete na mobilizaciju, ni na poziv da sudjelujete u građanskom ratu. Niste dužni, zapamtite, ništa vas ne obvezuje na to, da dižete ruke jedni na druge, da pucate jedni na druge... Zapamtite, ovo nije naš rat. Neka ga vode oni koji ga žele*

voditi. Mi ne želimo taj rat. Pomozite nam, dakle, zajedno s nama učiniti sve da sačuvamo mirnu Bosnu.“(6. listopada 1991.).

U vrijeme davanja izjave (6. listopada 1991.) Užički i Titogradski korpus, potpomognuti rezervistima iz Crne Gore, već su zauzeli dominantne visove na južnoj i istočnoj strani Mostara – Humu, Gubavici i Fortici.

Na području općine Ravno Srbi su u listopadu i studenome 1991. godine izvršili ratni zločin; ubili su 23 civila i jednog pripadnika HVO-a (Davor Marijan i suradnici)

U hrvatskom selu Ravno, koje se nalazi u Bosni i Hercegovini, nije bilo vojno sposobnog stanovništva niti je bilo naoružanih skupina. O razaranju Ravnog govorio je za Crnogorsku televiziju potpukovnik JNA Đuro Komšić koji je vodio napad na Ravno:

Reporter: „Gospodine potpukovniče, recite nam, Ravno...selo je ovdje ispred nas. Tuku topovi, haubice, recite nam iz kojih se sve oruđa otvara vatra.“

Potpukovnik Komšić: „Ovo sada što tuče selo Ravno je valjevska artiljerijska jedinica...a malo prije je gađala, to ste vidjeli, topovska jedinica. U selu Ravnom imamo dosta gubitaka i zato smo i danas preduzeli ove mjere da gađamo selo Ravno.“

Reporter: „Po svemu što se vidi, čini se da hrvatskih snaga nema u selu...“

Potpukovnik Komšić: „Znate što? Oni se kriju, po podrumima, po izbama, izlaze noću tako da nas iznenaduju. Međutim, mi ćemo preduzeti dalje mere, tako da ovo selo držimo pod kontrolom i pod vatrom.“

Reporter: „Recite mi šta poslije ovoga slijedi?“

Potpukovnik Komšić: „Poslije ovoga slijedi akcija čišćenja, vjerujem da će naše jedinice potrti i ovo selo.“

JNA i paravojne postrojbe su 13. studenoga 1991. godine na svirep način ubile osam hrvatskih civila, stanovnika Kijeva Dola. Svi ubijeni su bili stariji od 60 godina.

Osim potpuno srušena sela, ubijeno je 24 ljudi, ranjeno ih je 11, a njih 18 je utamničeno u Trebinju. Razlog za zločin u Ravnom bio je odmazda za poraz JNA i četnika od Hrvatske vojske kod Čepikuća.

Nakon osam mjeseci okupacije postrojbe Hrvatskog vijeća obrane, Hrvatske vojske i Hrvatskih oružanih snaga su u lipnju '92., u okviru akcije *Lipanjске zore*, oslobodile Ravno.

Izvori:

- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga

6.32. Srpski zločini u općini Sanski Most

U općini Sanski Most je 1991. godine živjelo 3.227 osoba hrvatske nacionalnosti, a 2013. godine samo 722 osobe. Broj Hrvata u općini Sanski Most smanjio se za 77,63%.

Ratni zločin u općini Sanski Most izvršen je nad 96 osoba hrvatske nacionalnosti. U knjizi Davora Marijana i suradnika navedena su imena 85 žrtava ratnog zločina u općini Sanski Most.

U općini Sanski Most ubijena je 41 osoba u mjestima: Ovanjska (1), Podvidača (2), Sanski Most (5), Garevica (2), Škrļjevita (15) i Stara Rijeka (16).

Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (Sarajevo) u Sanskom Mostu je tijekom rata (1991. – 1995.) ukupno ubijeno 77 osoba hrvatske nacionalnosti (69 civila i 8 vojnika).

Kronologija zločina nad Hrvatima

- U selu Škrļjevita 2. studenoga 1992. Srbi su ubili 9 civila.
- Tijekom 1992. u naselju Škrļjevita još je ubijeno 6 civila.
- U naselju Kljevci tijekom 1992. ubijeno je 8 osoba.
- U selu Tomašica ubijeno je 6 osoba (civila).
- U ostalom dijelu općine Sanski Most ubijeno je 18 civila.
- U Stratinskoj su ubijena 4 civila.
- U Šurkovcu (naselja: Gornji Volari, Kalajevo, Šurkovac) ubijeno je 5 osoba.
- U općini Sanski Most od 1992. do 1997. ubijeno je još 27 civila.
- Pokolj u Muštanici (župa Stara Rijeka) – 24. srpnja 1992. na okrutan način Srbi su ubili 13 civila te uhitili 40 civila Hrvata i odveli ih u logor Krings u Sanskom Mostu. Pokolj su počinile brigade iz sastava "Banjalučkog korpusa Srpske vojske", prijedorska 5. kozarska brigada i sanskomošćanska 6. krajiška brigada, uz pomoć Srba iz susjednih sela. Prvotno poznata lokacija masovne grobnice (jedne ili više njih) je mjesno katoličko "Grošića groblje", gdje su pokopana tijela 16 civila Hrvata ubijenih 24. i 25. srpnja 1992. godine. Župna crkva i kuća u Staroj Rijeci su opustošene i minirane. Hrvatsko stanovništvo je protjerano.

Srbi su napravili više zločina nad Muslimanima. Oko 800 ubijenih stanovnika Sanskog Mosta pronađeno je u preko 30 masovnih i pojedinačnih grobnica (prema istraživanju Muje Begića, knjiga Čuvanje zločina od zaborava).

Na području općine bilo je preko 20 logora u kojima su nezakonito bili zatočeni civili i koji su psihički i fizički maltretirani, a neki su ubijeni.

Za počinjene zločine osuđeni su Goran Mrđa na 11 godina, a Milorad Mrđa i Mileta Kokot na po sedam godina zatvora.

Izvori

- Hrvatski informativni centar (HIC)
- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.
- Mujo Begić, Čuvanje zločina od zaborava

6.33. Srpski zločini nad Hrvatima u Sarajevu

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u općini Sarajevo živjelo je 34.873 (6,6% ukupnog stanovništva općine) pripadnika hrvatske nacionalnosti, a 2013. godine bilo ih je 17.934 (3,9%). Nakon rata, prema popisu iz 2013. godine u općini Sarajevo je bilo 16.939 (48,57%) Hrvata manje nego 1991. godine.

Prema Istraživačko-dokumentacijskom centru (Sarajevo) u Općini Sarajevo je tijekom rata (1991. – 1995.) ukupno ubijeno 657 osoba hrvatske nacionalnosti (391 civila i 266 vojnika).

Sarajevo – Centar; ubijeno je ukupno 94 osobe (51 civil i 43 vojnika)

Sarajevo – Grad; ubijene su 163 osobe (146 civila i 17 vojnika)

Sarajevo – Stari Grad; 16 osoba (7 civila i 9 vojnika)

Sarajevo – Novi Grad; 213 osoba (98 civila i 115 vojnika)

Sarajevo – Novo Sarajevo; 160 osoba (81 civil i 79 vojnika)

Sarajevo – Vogošća; 11 osoba (8 civila i 3 vojnika)

Tijekom rata (1992. – 1995.) izvršen je ratni zločin nad 481 pripadnikom hrvatske nacionalnosti. Srbi su odgovorni za smrt 480 pripadnika hrvatske nacionalnosti, a Muslimani za 1 žrtvu (prema knjizi Davora Marijana i suradnika). Na popisu žrtava navedena su imena i prezimena, u kojem dijelu grada su ubijeni, kada su ubijeni te godina rođenja. Popis žrtava odnosi se samo na žrtve ratnog zločina; ne obuhvaća pripadnike HVO koji su poginuli u obrani

Sarajeva. Jedan izvor navodi podatak da je tijekom opsade Sarajeva ukupno ubijeno i poginulo 736 Hrvata. Tijekom rata u općini Sarajevo ubijeno je 9.289 Bošnjaka, 3.468 Srba, 736 Hrvata i 160 „ostalih“. Ukupno je ubijeno 13.653 osoba.

Drugi navod: Tijekom opsade umrlo je oko 14.000 ljudi, od čega 5.604 civila (među njima 643 djece, a bilo je oko 56.000 djelomično i teško ranjenih. 4/5 svih žrtava dogodilo se 1992. i 1993. godine. Od 5.604 mrtvih civila, 3.899 su Bošnjaci (70 %), 1.133 Srbi (20 %), 439 Hrvati (8 %) te 133 ostali.

Srpske postrojbe okružile su Sarajevo. Opsada grada trajala je od 5. travnja 1992. do 29. veljače 1996. godine (44 mjeseca). Srbi su granatirali grad i ubijali stanovnike. Također su ih ubijali hitcima iz snajpera. Prema navodima Istraživačko-dokumentacijskog centra (IDC) tijekom opsade Sarajeva poginulo je 14.011 osoba (među njima 1.600 djece).

Srbi su granatama ubijali stanovnike Sarajeva, gađali su tržnice, mjesta gdje su se ljudi okupljali (vjerska okupljanja, čekanja hrane i vode u redovima) i pojedinačno (snajperi). Poznati su pokolji na: tržnici Merkale, Dobrinji, u ulici Hakije Turajlića, u ulici Vase Miškina (Ferhadija), Boljakovu Potoku, Alipašinu Polju, Trgu ZAVNOBiH i drugdje.

Za razaranje Sarajeva i ubijanje njihovih stanovnika Međunarodni sud za ratne zločine na području bivše Jugoslavije osudio je zapovjednika Romanijskoga korpusa srpske vojske, generala Stanislava Galića, Dragomira Miloševića, Momčila Perišića, Radovana Karadžića, Ratka Mladića i druge.

Izvori

- Davor Marijan, Ante Nazor, Zlatan Mijo Jelić, Petar Kolakušić: Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini 1991. – 1995. (knjiga I. i II.), Udruga Hrvatska zvona i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb – Mostar, siječnja 2020.
- Rezultati istraživanja „Ljudski gubici '91 – '95“ (Sarajevo). Istraživačko-dokumentacijski centar (IDC), 2007., pristupljeno 29. kolovoza 2010.

6.34. Srpski zločin u općini Široki Brijeg

Srbi su raketirali (7. travnja 1992.) gusto naseljeni dio Širokog Brijega te ubili jedno dijete i 5 pripadnika HVO-a u njihovim domovima. Također su ubili jednog civila 5. kolovoza 1995. godine (topnička granata).

Izvor: Davor Marijan i suradnici

6.35. Srpski zločin u općini Skender Vakuf (Kneževo)

Srbi su u općini Skener Vakuf počinili zločin nad najmanje 11 Hrvata podrijetlom iz općine Kotor Varoš koji su prolazili kroz općinu Skender Vakuf (navedeni su kao žrtve u općini Kotor Varoš).

U Dobretićima su ubili civila koji je bio rođen 1912. godine, te pripadnika HVO-a (rođen 1962. godine).

Izvor: Davor Marijan i suradnici

6.36. Srpski zločin u općini Stolac

U općini Stolac Srbi su počinili zločin nad 30 Hrvata. U lipnju 1992. godine Srbi su u selima: Brštanik, Donji Brštanik, Stjepan Krst i Dabrica ubili 29 civila i jednog pripadnika HVO-a

Izvor: Davor Marijan i suradnici

6.37. Srpski zločin u općini Travnik

Srbi su počinili ratni zločin 15. svibnja 1992. godine. Srpske postrojbe su u selu Galica, na platou Vlašića, zarobile pa ubile 14 pripadnika travničkog HVO-a.

S planine Vlašić Srbi su 1992. godine dalekometnim topovima gađali grad Travnik, a posebno hrvatsko selo Paklarevo.

Devet hrvatskih sela podvlašićkog kraja stradalo je od tzv. JNA; gotovo pet tisuća ljudi protjerano je. Uglavnom su pristigli u dolinu Bile. Uništene su i tri crkve: Sv. Ane u Potkraju, Sv. Ilije u Korićanima i Sv. Josipa u Turbetu.

Izvor: Davor Marijan i suradnici

6.38. Srpski zločin u općini Trebinje

U općini Trebinje Srbi su tijekom 1991. i 1992. godine ubili 6 civila na kućnom pragu.

Izvori: Davor Marijan i suradnici

6.39. Srpski zločini u drugim mjestima Bosne i Hercegovine

Tijekom Domovinskog rata Srbi su također počinili ratne zločine i u drugim mjestima Bosne i Hercegovine:

Općina Bosanska Krupa (1 civil)

Općina Bosanski Novi (3 civila)

Općina Bosanski Petrovac (1 osoba)

Općina Breza (1 civil)

Općina Bugojno (1 pripadnik HVO-a)

Općina Busovača (5 civila)

Općina Drvar (1 civil)

Općina Foča (1 civil)

Općina Glamoč (4 civila)

Općina Gruda (2 civila)

Općina Ljubuški (1 civil)

Općina Olovo (2 civila)

Općina Srebrenica (1 civil)

Općina Srebrenik (1 civil)

Općina Tomislavgrad (2 osobe ubijene u kninskom zatvoru)

Općina Višegrad (3 civila)

Općina Vitez (2 djeteta)

Općina Zvornik (2 civila)

Općina Žepče (2 civila).

Izvori: Davor Marijan i suradnici

